

SATUL ȘI ȘCOALA

REVISTĂ LUNARĂ PENTRU
EDUCAȚIE ȘI ÎNVĂȚĂMÂNT

S U M A R U L :

| | |
|--|-----|
| <i>G. Bogdan-Duică</i> : Un liceu universal | 305 |
| <i>Dr. Alexandru Roșca</i> : Criminalii minori | 309 |
| <i>Dr. Dimitrie Todoranu</i> : Natura și structura Caracterului | 314 |
| <i>Vasile Băncilă</i> : Literatură și puritate | 319 |
| <i>Francesco Bettini</i> : Montesca | 330 |
| <i>Henri H. Stahl</i> : Falsa cultură la sate. Adevărata cultură sătească | 333 |
| <i>Victor Lazăr</i> : Cum lucrează Americanii | 336 |
| <i>Valeria Marchiș</i> : Feleacul | 338 |
| <i>Jana Popea</i> : Emanciparea școlii primare de sub teroarea bugetului oficial al statului | 342 |

CRONICĂ—CĂRȚI—REVISTE.

Trei ani. — Către abonații noștri. — Congresul învățătorilor dela școlile de copii mici. — Concursul nostru. — Transferările și numirile în învățământul primar. — Dl. Mareșal Averescu. — Biblioteca pentru toți. — Să se illustreze sau nu cărțile.

D. D. Roșca : Existența tragică. — *Dr. Gheorghe Dragoș*, Cooperația în Ardeal. — *Al. Lascarov-Moldovanu*, Mamina. — Anuarul Lic. „Principele Nicolae” din Sighișoara. — *Ion Breazu* : Viața literară românească în Ardeal de după Unire. — *Prof. Dr. G. Martinescu* : Viața, sufletul și opera lui E. Roux. — *Generalul Radu R. Rosetti* : Gheorghe I. Donici.

Satul și Școala

Redactată de C. IENCICA și D. GOGA, profesori.

Correspondența pentru redacție:

Constantin Iencica Str. Mârzescu No. 21, Cluj.

Correspondența pentru administrație:

Dimitrie Goga Str. Bob Nr. 13, Cluj.

Abonamentul 120 lei pe an pentru învățători; 150 lei pentru școale și comitetele școlare.

*

Răspândiți această revistă printre prieteni și cunoscuți. In ea se oglindesc deele și acțiunea celor cari doresc ridicarea satelor și a școalei primare.

*

Cine nu înapoiază, în timp de 10 zile dela expediere, exemplarul ce i s'a trimis, este considerat abonat și așteptăm costul abonamentului.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Amintiți-Vă că hârtia, tiparul și lucrul sunt scumpe; revista se susține numai din abonamente. Trimiteți-ne deci, neintârziat, costul abonamentului pe adresa Administrației.

*

In loc de chitanță, numele abonaților se trece pe pagina a 3-a a copertei.

Manuscrisele primite la redacție nu se înapoiază.

*

Lucrările și revistele primite la Redacție vor fi amintite la Bibliografia acestei reviste. Rugăm revistele să accepte schimbul.

*

Domnii abonați, cărora le lipsesc numere din revistă, suntr ugați să le ceară printr'o c. p. dela Administrație, str. Bob 13, Cluj.



UN LICEU UNIVERSAL

12. Alte pretențiuni se nasc din câteva principii de didactică generală.

Iată o maximă: *Orice disciplină, care nu satisface o trebuință a elevului, are puțină valoare.* De pildă: In copiii tineri se desvoaltă de timpuriu, prin influențele mediului, dorul să scoțosească secretele ascunse în dosul literelor. Dar pentru aritmetică puțini se interesează. De aceea *trebuințe noi se pot deștepta numai prin lucrări ce corespund înclinărilor lor.* Astfel dacă, la lucrul de mână și industrial, copiii au învățat să împartă o linie în părți egale, succesiv se naște și un dor de geometrie și aritmetică.

Din astfel de considerații se naște pretențiunea ca anumite mijloace de cultură, chiar dintre cele foarte efective, să fie amânate până la ivirea trebuințelor corespunzătoare, când (atunci) intensitatea, ușurința, temeinicia, bucuria de-a anexa o disciplină despăgubește pe tânăr pentru întârzierea ivirii ei.

13. Cu prilejul acesta să cităm, din tot sistemul didactic, *regula noastră de căpetenie: Nicăiri nu trebuie să domnească o predare absolută de cunoștințe, ci înaintea fiecărei lucrări trebuie să existe un dor după o soluție a unei probleme extrase din viața înconjurătoare, soluție găsită de elevul condus de dascăl.* (Ce departe este tot învățământul nostru de practica acestui principiu esențial! Trd.). Didactica specială trebuie să arate cum și până la ce grad se poate întrebuița acest principiu de *heuristică absolută* în științele naturale, fizică, limbi și chiar și în istorie, religie, etc.

14. Deplină considerație merită, deci, excursiunile, colecțiunile, observarea prin instrumente, cultivarea plantelor (dar nu cu scopuri comerciale), tot mijloace de cultură, care se pot practica dela vârstele cele mai tinere; pot desvolta (ele singure) spiritul până la un grad de oarecare maturitate.

Despre oboseală și exerciții corporale se ivesc mereu idei tot mai exacte.

Principial, trebuie extirpată și idea predominantă încă a școalei cu copii șezând pe bănci ceasuri întregi, mai ales a școalei primare.

Mai recomand și aici, ca părți mai grele profesorul (ori învățătorul) să nu le explice colectiv, clasei întregi, ci, pentru orientare, să adune împrejurul său numai câțiva elevi, pentru ca astfel să le aplice cu folos avantațele didactice naturale și neprețuite, de care se bucură fiecare elev particular.

15. Pe scurt, să pomenim acum câteva specialități, care vor lipsi din planul nostru sau care vor fi de reduse la un minim.

Psihologia, ca știință recunoscută (de toți), încă nu există; unele păreri, nerecunoscute în general, nu pot fi materie de predare. Observarea de sine amănunțită nu este o capacitate dorită în general; și pentru tineri, ea nu poate fi executată corect.

Despre *istoria literară*, care transmite judecăți nepricepute relative la frumusețile unor opere și ale stilurilor rămase necunoscute — să tăcem.

Despre „lucrări acasă” trebuie să ne scăpăm. Pentru că nu există teme: „*Primăvara*”, „*Cruciatale*”, „*Știința este putere*” etc., pentru care elevul să poseadă destule științe, experiențe, judecată și simțire. Nu mai trebuie să silim pe niște oameni neisprăviți, să se pronunțe despre teme care sunt sau plicticoase, sau cer condee de poeți și adevărați essayiști!

Să-i ocupăm pe acești tineri cu *studiul vocabularului, sinonimelor, frazeologiei*, și cu teoria formulelor lingvistice pentru anume realități date.

II.

16. Pentru organizarea învățământului noi admitem, așadar, *trei* trepte sau grade.

În principiu, toți oamenii ar trebui să fie ridicați la un grad egal de înalt, la putința de-a lucra intelectual — independent.

Însă, la o parte ideia aceasta, aparținătoare teoriei socialiste, și considerând numai stările actuale, par a se ivi trei grade de cultură.

Gradul cel mai înalt, pentru cei ce mai târziu sunt menși să-și însușească comorile spirituale cele mai frumoase și mai mari, la universitate și tehnică, pentru ca apoi, direct ori indirect, să înmulțească aceste comori.

Gradul cel mai de jos de cultură trebuie să îngrijească de cei ce de vreme trebuie să intre în viața comună, ca meseriași și agricultori, prin școala primară.

Gradul mijlociu de capacități și cunoștințe trebuie să și-l însușească cei ce pot amâna intrarea în viața practică; este gradul suficient societății bune, gradul care constituie pe oamenii culti. Absolvenții gradului al doilea ar trebui să aibă drept la voluntariatul militar.

Acestor grade generale li se adaugă școalele speciale, de care aici nu ne ocupăm.

Cele trei grade (ori trepte) le putem numi:

1. *Comun*;
2. *Urban*;
3. *Umanist*;

Gradul 1 cuprinde anii de vârstă 7, 8, 9, 10;

Gradul 2 cuprinde anii de vârstă 11—16;

Gradul 3 cuprinde anii de vârstă 17—19.

A.

Gradul I. comun, propune, în anul de vârstă 7: Lucrul de mână, meserie (Handwerk), povești.

Ănul 8: meserie, cultura plantelor, *desemn, cetire*, fabule, tablouri, povestiri, adecă ce azi se înțelege prin vorba: învățământ intuitiv.

Anul 9: *scris, aritmetică*, continuarea ocupațiilor anterioare, cu reducerea lucrărilor tehnice, științe naturale.

Anul 10: Continuare. Istorie, în biografii și istoria orașelor (*Lebensbild, Städtebild*), instrumentele fizicale cele mai obișnuite. Ceva despre scrisoare.

Așadar: Gramatică de loc, afară de unele încercări heuristice ca orientare în construcția frazei, la sfârșitul anului ultim. Scrisul și aritmetica, târziu!

B.

Gradul II urban.

Anul 11 și 12: *Engleza*, după *metoda de conversație* a bonelor.

Anul 13 și 14: *Franceza*, după aceeași metodă.

Anul 15 și 16: Repede autocercetare a sistemului limbii materne; apoi *latina-gramatical*. Pe temeiul traducerii, formele sunt descoperite succesiv de elev, rânduite de el și codificate independent, în însemnările lui, care-i cresc mereu. Dar un manual de gramatică, canon, al activității acesteia, este totuși prezent.

În anul al 15-lea: Cetine de istorici antici, în traduceri. Lectura privată, mereu în creștere, mai ales în gradul al treilea, va fi controlată prin excerptele cu cerut și prin alte mijloace.

În anul al 16-lea: traduceri din autorii latini, adică crestomație. Pentru exercițiul gramaticii un *maxim de traduceri în latinește*.

În anul 11: Obligativu *stenografia*, care, în acest grad, este un mijloc foarte efektiv, prin sistematica sa, prin precisiune, energie și concentrare.

În cursul întregului grad: desemn, desemn perspectiv, eventual și desemn colorat.

Prin cei 6 ani ai gradului al doilea: *Geometria*, neîntrerupt, de-aceea săptămânal se cer puține ore.

Aritmetica: până în anul 15 numai socoteală cu cifre, socoteli neguțătorești. Ceva algebră abia în anul 15 și 16.

Inceputurile târzii fac posibilă o înțelegere mai serioasă, cu relativ puține ore.

Afară de aceasta, în acești 6 ani, mai apar: Științe naturale; mineralogie, cu excluderea cristalografiei (care apare abia în gradul al treilea); Geografie, dar totdeauna în legătură cu alte discipline și împărțită în Geologie, descripții de orașe, expuneri industriale, etc.; studiul mărfurilor; fizică experimentală; chimia vieții zilnice; fabricațiuni; tablouri de opere de artă.

Și istoria apare încă tot numai în tablouri, prin care, însă, o privire în caracterul perioadelor istorice trebuie oferit. *Câtă vreme elevul nu înțelege viața reală, politică și administrativă, istoria rămâne un tablou neadequat, de umbre și glume.*

În gradul acesta, în anul ultim, se predă numai cât este necesar despre autoritățile politice.

Introducere în lectură, în limbă maternă și în lectura privată.

Ca principiu admitem: *fiecare dintre materiile acestea să apară în cei 6 ani neîntrerupți, deși în calități mai reduse.*

În anul 16 *logică*, în forme practice.

C.

In gradul al treilea, umanistic, în anul 17-lea — continuându-se latina — apare greceasca, târziu, după principiile noastre metodice, dar cu perspectiva veselă a unui efect deplin, un tablou al unui sistem artistic, un prilej de activitate artistică prin traduceri. Dacă-i vorba să știm aprecia pe Homer, trebuie să fi înțeles anterior ce este un stil rău. Gramatica acestui grad, în care heuristica anterioară numai este de nevoie, trebuie reconstruită din cap. Exercițiile de traducere, mai târziu, vor fi distribuite individual, separat. Lectură particulară multă și controlată.

Ceva desemn.

Continuarea matematicii. Fizică, matematică; pentru că abia în târziu putem presupune trebuința de-a cunoaște relațiuni de funcțiuni determinate cantitativ.

Ceva din chimia teoretică.

Cristalografia, în legătură cu stereometria și desemnul perspectivie. Geografia astronomică, abia acum.

Operele de artă sunt apreciate mai amănunțit, estetic.

Se propun, mai exact, organizările politice și economice; și *acum și „istoria“ poate fi tratată adecvat. O stare dată este de expus; apoi se va explica dezvoltarea și nașterea ei; este metoda care urmărește un scop.*

* * *

Așadar, deosebirea între elevi realiști și gimnaziali ar fi căzut. Tinerii care voiesc să treacă la tehnică, vor face un curs lateral, cu puține ore, într'un an, de desemn geometric și ca în joc, precum adesea îl fac acum, în trei luni, liceiștii (austriaci).

Am terminat.

Din ce-am spus aș repeta: Să nu se predea prea de vreme obiecte, care, în lipsa maturității, produc numai scârbă, frică, amărăală, depreșiune, pe când spiritele dezvoltate, animate de trebuințe, absorb cu în-sufieșire și produc valori culturale.

Dacă, prin exerciții practice, ajungem ca elevii să stăpânească importantele limbi: Franceza și Engleza, elevul *matur* va învăța fără greutate și bucuros Latina și astfel își va câștiga ușor, ca în joc, pregătirea pentru grecește. Dacă contemplarea, conștientă de scopul său, a formelor estetice complicate și stăpânirea lor este o valoare pedagogică, ea trebuie însușită tuturor celor ce voiesc să ajungă la universități. Pentru că la universități, ca și la politehnice, avem nevoie de acelaș fel de oameni, *de acelaș caracter intelectual și etic*, care râvnește la progresul ideal, pe toate drumurile. Și unii, și alții, studenți de universitate și de politehnică, trebuie să fie *cercetători și artiști și practicieni*.

Însă dacă se crede că acum oamenii, cu sau fără școala limbilor clasice, sunt totuși în esență egali, atunci valoarea acestei școlarități (clasice) este ea *ipso* respinsă.

Fie ca proiectul nostru întemeiat pe-o *experiență multiplă* și pe un sistem complet de pedagogie, al cărui scop este o *cultură universală și omogenă*, să întâmpine oarecare atenție!

17. Originalitatea proiectului R. Wahle a răsărit, fără îndoială, din serioase cercetări psihologice asupra valorii studiilor, asupra momentelor prielnice predării și asupra rezultatelor pe care acest filosof distins, pătrunzător-analitic, le-a obținut.

Pentru a spori încrederea în el, eu recomand și cetirea celorlalte (mari) opere ale lui.

Comparația cu ce noi pisăm în școlile noastre, o las pe seama oamenilor de școală, care-ar trebui să înșire pe trei coloane:

Anii de vârstă, *Liceul Wahle*, Liceul românesc — materiile predate sau de predat după amândouă sistemele — și să compare.

Sisteme? La noi, sisteme? și la noi? Sistem clar avuse Sp. Haret; de atunci încoace avem mereu schimbări și uneori confuziuni și — chiar — greșeli regretabile.

Eu pe R. Wahle l-am tradus, pentru a izbi în lipsa de curaj și de îndrăzneală a pseudo-expertiștilor noștri; despre care — după o întreprindere lungă — voiu reîncepe a vorbi și a scrie și eu.

G. BOGDAN-DUICA

CRIMINALII MINORI

Crima elevilor dela Liceul Lazăr din București, a adus în discuție o problemă careia în alte țări de mult i-se dă o atenție specială, dar care la noi a fost sistematic neglijată, și poate va continua să fie neglijată, după ce va trece impresia produsă de fapta acestor elevi. Este vorba de criminalitatea infantilă. În rândurile care urmează vom căuta să cuprindem într'o vedere de ansamblu această problemă, și vom discuta în funcție de datele pe care le vom expune, crima elevilor menționați și măsurile de prevenire care s'au luat față de elevii dela toate școlile din țară.

Pentru ca viața socială să fie posibilă, este indispensabil ca indivizii care compun societatea să respecte anumite legi care garantează bunul mers al vieții în comun; căci dacă fiecare individ ar acționa numai în direcția impulsurilor și tendințelor sale, fără să cunoască vre-o restricțiune socială, fatal ar ajunge în con-

flict cu ceilalți indivizi care ar fi mânați de aceleași tendințe și impulsuri. În felul acesta viața socială n'ar mai fi posibilă. Pentru înlăturarea acestui neajuns, societatea vine cu o serie întregă de norme și legi pe care le impune tuturor în interesul tuturor. Sunt însă indivizi care fie din cauza structurii lor psihofizice fie din cauza unor împrejurări defavorabile de mediu, nu se pot adapta acestor norme generale de conduită. Pentru a avea o vedere complectă asupra cauzelor infracțiunii, trebuie, prin urmare, să cutăm aceste cauze atât în condițiile individuale cât și în condițiile de mediu.

Condițiile individuale care pot să determine infracțiunea sunt foarte numeroase și variate. Este știut că infracțiunea poate să aibă loc adeseori într'un mediu social normal sau chiar superior din p. d. v. etic. În acest caz motivele infracțiunii

trebuiesc căutate în individ. Printre factorii individuali care pot să determine infracțiunea în condiții normale de mediu, amintim, în primul rând, anomaliile native ale vieții e-motiv-active. Sunt indivizi care prezintă nativ o serie întreagă de tendințe antisociale care se manifestă din vreme prin acte de brutalitate, cruzime, nesupunere, furt, diferite perversiuni etc. Aceștia sunt victimele propriei lor constituții psihofizice. Ei ajung de timpuriu în conflict cu ordinea socială căreia nu pot să i-se adapteze. Dintre aceștia se recrotează un foarte mare procent de recidiviști.

Inteligența scăzută este de asemenea un factor foarte important în determinarea infracțiunii. Inteligența fiind puțința spirituală a individului de a se adapta la situații nouă, de a anticipa efectele reacțiunii, deci de a prevedea, ne putem închipui ușor de ce un individ cu un nivel mental scăzut are mai multe șanse să devină infractor, decât unul cu o inteligență normală. Un individ cu un nivel mental scăzut este lipsit de un factor inhibitiv de primul ordin; el neputând prevedea consecințele infracțiunii, nu este capabil să se oprească la timp, să se rețină dela săvârșirea infracțiunii.

Anomaliile psihice care pot să ducă la infracțiune sunt date de cele mai multeori nativ, dar pot să fie determinate și de diferite turburări organice, sau de o boală oarecare cum ar fi encefalita epidemică, care poate să aibă ca rezultat o modificare fundamentală a caracterului, făcând dintr'un normal un deviat moral.

Pe lângă toate acestea mai sunt însă o serie întreagă de condiții de mediu, de ex., certurile și neînțelegerile din familie, lipsa de supraveghere, un mediu social viciat, condiții economice defavorabile etc.

care pot să ducă la infracțiune chiar pe un individ cu o constituție psihică normală.

A. Homburger, ocupându-se de părăsirea morală la copii, găsește că se pot stabili următoarele cauze, care sunt valabile pentru totalitatea cazurilor de deviație morală, deci și pentru criminalitate:

1. Intr'un mediu dăunător, părăsit moral poate fi:

a) un copil bine dotat fără defecte înăscute de caracter;

b) un copil slab dotat fără defecte înăscute de caracter;

c) un copil slab dotat cu defecte înăscute de caracter;

d) un copil bine dotat cu defecte înăscute de caracter;

2. Intr'un mediu ireproșabil părăsit moral poate fi:

a) un copil bine dotat cu defecte înăscute de caracter;

b) un copil slab dotat cu defecte înăscute de caracter;

c) un copil slab dotat fără defecte înăscute de caracter.

Este exclus, spune Homburger, că un copil bine dotat, fără defecte înăscute de caracter, într'un mediu ireproșabil să fie în stare de părăsire morală.

Prin urmare o serie întreagă de factorii, fie nativi fie de mediu, pot să provoace o conduită deviată dela normele etico-sociale.

Cauzele descrise mai sus se pot aplica deopotrivă copiilor ca și oamenilor adulți. Mai sunt însă o serie întreagă de condiții caracteristice copilului, pe care trebuie de asemenea să le menționăm. În primul rând trebuie să menționăm faptul că ceace numim conduită morală, nu este un dar pe care-l primim deagata dela naștere, ci este un proces psihosocial care se formează treptat. Așa de ex. noi știm că până la o anumită etate (6—7 ani) minciunile copilului nu au caracterul minciuni-

lor pe care le întâlnim la adulți. Atitudinea copilului față de realitate diferă de aceea a omului adult. În psihicul copilului ficțiunea și realitatea se găsesc foarte strâns legate. Noțiunea de adevăr el o dobândește treptat. Copilul este incapabil, până la o anumită etate, să spună adevărul pentru că este incapabil să-l discearnă. Tot așa și cu celelalte manifestări etice. Într'o privință, spune Hollander, copilul este un hoț natural; el caută să-și însușească orice lucru spre care-l împing impulsurile sale primitive. În cele din urmă frica de pedeapsă împiedică această tendință. Dacă este normal, frica este înlocuită mai târziu prin conștiința adevăratei sale relații cu mediul său inconjurător și datorită sa față de cei din jurul său. La unii copii acest factor inhibitiv se dezvoltă foarte încet, la alții nu se dezvoltă nici odată:

Dar în cursul dezvoltării copilului mai sunt două epoci cărora trebuie să li-se dea o atenție specială, aceste epoci fiind mai aproape de criminalitate decât oricare alta; este pubertatea și adolescența. O serie întregă de manifestări și atitudini, care la altă epocă ar părea anormale, sunt cu totul normale pentru epocile amintite. Copiii ajunși la pubertate sunt nestatornici, încăpăținați; un exces de energie care începe să se afirme face ca jocul și sportul să nu le fie îndestulător. Astfel ajung la descărcări violente sub forme diferite cum ar fi deteriorarea de monumente, acte de devastare prin cimitire ș. a. Apariția instinctului sexual vine să completeze seria aberațiilor pe care le întâlnim în această epocă. Pentru a caracteriza adolescența menționăm următoarea descriere a lui Stanley Hall: adolescenții sunt nevinovați ca îngerii, mândrii ca prinții, îndrăzneți ca eroii, vanitoși ca păunii, încăpă-

țnații ca măgarii, fără frâu mânji și iritabili ca fetele mari.

În sfârșit pentru a completa seria condițiilor care pot să favorizeze criminalitatea infantilă, trebuie să înfățișăm și stadiul de evoluție al societății. Într'o societate în care decenii sau secole de-a rândul nu s'a întâmplat nici o transformare mai importantă, care a ajuns la o viață statică, individul poate să se adapteze mai ușor, regulile de conduită fiind pe deplin fixate și viața socială neoferind prea multe situații noi care să pună la încercare puțința de adaptare a individului. În schimb într'o societate mai complicată, în continuă transformare, străbătută de curenți etice și sociale variate sau chiar contrare, cu norme de conduită mai labile, conduita e și ea mai nesigură. Aceasta este caracteristica societății noastre moderne. „Ca un rezultat, spun W. I. și D. S. Thomas într'o lucrare asupra copilului în America, a rapidei comunicații în spațiu, a mișcărilor populației (concentrarea în orașe, imigrarea), a modificărilor în viața industrială, a declinului vieții colective și vieții de familie, a slăbirii religiei, a universalității cititului, a comercializării plăcerilor și din oricare motive care ar putea fi, am ajuns să fim astăzi martorii unei modificări esențiale a normelor morale și a practicilor de conduită a tuturor claselor sociale. Acțiunile au evoluat mai repede decât structura socială, individul mai repede decât normele sociale. Această nestabilitate a societății și a comportamentului nu este, probabil, altceva decât un stadiu de dezorganizare care precedă un tip modificat de reorganizare. Când obiceiurile vechi se distramă, când ele nu mai sunt adecvate, există totdeauna o perioadă de confuzie, până ce se stabilesc noile obiceiuri; și acest lucru este adevă-

rat atât pentru individ cât și pentru societate. În tot cazul în prezent e îndeobște cunoscut că demoralizarea tinerilor, prevalarea delicvenței, a crimei și a turburărilor mintale profunde, sunt probleme foarte serioase, și că situația a devenit mai rea în loc să se îmbunătățească. În această conexiune generală s'au desvoltat în ultimii ani tipuri variate de organizații și programe având de scop studiul și controlul comportamentului“.

Criminalitatea, ca și conduita normală de altfel, nu este prin urmare o manifestare arbitrară, ci este consecința unei serii întregi de factori, pe care îi putem cunoaște și îi putem influența.

Cunoscând cauzele care pot să determine criminalitatea, putem preciza și măsurile de prevenire și reeducare cele mai indicate. Dacă noi știm că debilitatea mintală, turburările emotiv-active, certurile familiare, pretențiile rele etc., pot să ducă la infracțiune, atunci putem ști că pe măsură ce vom reuși să evităm sau să atenuăm aceste condiții, infracțiunea va avea tot mai puține șanse să apară. Astfel să explică de ce în ultimul timp se dă o așa de mare importanță, îndeosebi în Germania și America, măsurilor eugenice, care au de scop împedecarea reproducerii indivizilor cu însușiri indezirabile care se dovedesc a fi ereditare. Dacă infracțiunea a avut loc, putem ști, cunoscând cauzele care au terminat infracțiunea, ce măsuri de reeducare și reclasare trebuie să luăm, adică: vom plasa individul respectiv în alt mediu, dacă mediul să social sau familiar a fost defavorabil, îl vom supune unui tratament psihologic sau medical dacă anumite complexe psihice sau anumite modificări organice au putut să cauzeze infracțiunea ș. a. m. d.

Pentru a nu ne extinde prea mult cu aceste considerații, vom aminti cum se procedează în occident (Germania, America, Belgia etc.), față de criminalii minorii. Ori de câteori un minor a comis o infracțiune, judecătorul copiilor trimite copilul spre examinare unei clinici psihologice. Aici este examinat de specialiști, din p. d. v. psihologic, medical și social. Dacă este nevoie copilul e ținut pentru observație timp de câteva săptămâni. Pe baza examenului făcut, clinica face un raport în care se schițează cauzele probabile ale infracțiunii și măsurile care par a fi cele mai indicate. Pe baza acestui raport și a legilor în vigoare, judecătorul dă curs măsurilor care trebuie să se ia față de cazul dat: educație corectivă în institute speciale, schimbarea mediului, tratament medical, psihologic etc. Odată măsurile luate, clinica psihologică continuă să se ocupe de copil, controlând eficacitatea acestor măsuri. Sunt institute de educație corectivă care continuă să se intereseze de tinerii pe care i-a avut pentru educație, încă 4—5 ani dela părăsirea institutului, și-i informează pe cei cu care vin în contact (părinți, patroni etc.) asupra calităților și defectelor lor, și asupra felului cum trebuie să trateze cu aceste elemente pentru ca să evite manifestările indezirabile. Institutele de Orientare profesională, la rândul lor, recomandă tinerilor cu tendințe agresive și spirit de aventură acele profesii care se potrivesc mai bine cu spiritul lor (de ex. armată, marină etc.) Mai amintim că în școală un rol foarte important îl are cunoașterea copilului. Fiecare elev își are o fișă personală în care sunt trecut sistematic și cu grije toate indicațiile culese cu privire la conduita și manifestările psihofiziologice ale copilului. În afară de aceasta între școală și

familie există o strânsă colaborare. În multe locuri există așa numiți „învățători sau profesori vizitatori”. Un astfel de învățător este în general o persoană cu o experiență profesională atât în ceea ce privește școala cât și în ceea ce privește opera socială, și a cărei activitate oscilează între școală și casă. Problemele de conduită îi sunt semnalate de către învățători. El se ocupă de influențele casei și vecinătății care s'au putut exercita asupra copilului și încercând un plan de tratament caută să pună la contribuție resursele școlii, casei și vecinătății. El caută să fie interpretul școlii pentru familie și al familiei pentru școală.

Care este acum cazul asasinilor deputatului E. Popovici? Asasinii sunt 3 elevi de liceu: P. Dinescu, în etate de 17 ani, elev în Cl. VII de liceu, foarte bun la studii, bine dezvoltat din p. d. v. fizic, și dintr'o familie bună (tatăl magistrat). Se menționează că îi plăceau femeile și cinematograful. El a organizat o bandă cu care să fure bani, iar cu banii adunați să plece în America să devină artist, sau în Maroc pentru a se înrola în legiunea străină. Al doilea asasin este Ion Râșcanu, de 16 ani, în cl. VI, fiu unic la părinți, mediocru la studii, slab dezvoltat d. p. v. fizic. El furniza planurile caselor și informații asupra oamenilor cu bani, care trebuiau jefuiți. Al III-lea tovarăș este P. Grigoriu de 17 ani, elev în cl. VI, fiu de fost militar. Acesta n'a participat în noaptea aceea la crimă, deși făcea parte din bandă, pentru motivul că nu l-au lăsat părinții să părăsească locuința.

Aceștia sunt autorii asasinatului lui E. Popoviciu. Întrucât nu am avut încă posibilitatea examinării psihologice și sociale a acestor tinerii, nu putem da mai multe informații asupra lor și deci nici asupra mobi-

lurilor care stau la bază conduitei lor. Lumea sa grăbit să arunce vina asupra cinematografului și a lecturilor criminale, pentru motivul că la unul din ei s'a găsit o astfel de carte adnotată, și pentru că frecventau bucurios cinematograful. Se poate că și acești factorii să fi fost în joc, dar ei nu pot constitui singura explicație. Câți nu citească romane criminale și câți nu vad filme cu crime și aventuri și cu toate acestea nu devin criminali sau aventurieri, și câți nu citească pe Tolstoi și pe Ibsen și cu toate acestea nu devin mai morali sau mai „isprăviți” din p. d. v. etico-social.

Pentru ca să se poată da o explicație conduitei acestor tineri, cel dintâi lucru care trebuia făcut, era să se studieze de către specialiști, structura lor psihofiziologică, conduita lor anterioară, mediul în care au trăit și s'au dezvoltat, și numai pe baza unei astfel de cunoașterii să se precizeze ce măsuri practice de îndreptare trebuiesc luate. Căci fără un astfel de studiu noi nu știm este școala de vină, sau familia, sau constituția lor psihofizică sau alți factori. Autoritățile s'au grăbit să ia o serie întreagă de măsuri drastice față de toți elevii, împiedecându-le accesul în cinematografe, eșirea pe stradă după o anumită oră etc., iar cei care vor contraveni acestor măsuri vor fi eliminați. Ne permitem să întrebăm: ce vor deveni cei eliminați? se vor face oameni de treabă sau din contră vor avea și mai multe șanse să manifeste o conduită deviată dela normele etico-sociale? Și apoi cum putem împiedeca influența străzii cu înjurături și acostări, afișele de anunțuri senzaționale, comentarea gazetelor și întâmplărilor în familie, aventurile unui frate sau surori mai mari, certurile și neînțelegerile din familie etc.

Sunt alte măsuri de prevenire pe care autoritățile școlare ar trebui să le ia. E drept că aceste măsuri cer multă osteneală dar sunt singurele eficiente. Anume, școala ar trebui să utilizeze toate mijloacele pe care le are la îndemână pentru cunoașterea structurii psihofiziologice a copiilor, să se intereseze, prin învățători sau profesori, de condițiile de viață ale copilului în familie, de felul în care își petrece timpul liber, de particularitățile pe care le prezintă în conduita lui, și ori de câte ori observă o manifestare suspectă să caute cauzele și să încerce din vreme înlăturarea lor sau să le facă inoperante, căci o manifestare criminală nu este o apariție din senin fără nici o cauză și mai ales fără nici un simptom care să nu o fi trădat de mai înainte. La noi există însă, deocamdată alte măsuri. Voi cita un exemplu: în

„Universul“ 11 Mai 1934 citim următoarea știre din Orhei: „În satul Coropcenii — circumscripția Ceocaltini — se află o școală primară pe care o frecventează puțini copii ai satului.

„Judecătorul din Ceocaltini, a cărui soție e învățătoare la școală, fiind informat că mai mulți copii ai satului nu frecventează școala, a aplicat amendă de 50, 100 și 150 lei celor ce lipsesc dela școală.

„Părinții copiilor neavând mijloace de a achita aceste amenzi, judecătorul ocolului a transformat amenda în zile de închisoare și sub escortă de jandarmi bieții copii de școală au fost duși la Orhei și depuși la închisoare“. Urmează numele elevilor și zilele de închisoare. Cred că această notă nu are nevoie de comentarii.

Dr. ALEXANDRU ROȘCA

BCU Cluj / Central University Library Cluj

NATURA ȘI STRUCTURA CARACTERULUI

3. Teoria organizării.

Un pas important înainte pentru înțelegerea și explicarea caracterului îl realizează W. Mc. DOUGALL, reprezentantul cel mai de seamă al direcției „hormice“ (finaliste) din psihologia actuală.

În individualitatea psihică umană se pot deosebi — după acest cercetător — cinci factori esențiali: *intelectul*, *dispoziția*, „*temper-ul*“, *temperamentul* și *caracterul*. Intelectul cuprinde funcțiunile de cunoaștere (percepere, gândire, inteligență, imaginație, etc.); dispoziția reprezintă organizarea tendințelor („propensities“) native așa cum ele apar datorită eredității și modificate într-o oarecare măsură de împrejurările externe de viață; „temper-ul“ — care se referă la modul de manifestare al tendințelor — cuprinde persistența, forța și afectabilitatea (sensibilitatea) comportărilor. Factorul temperamental se referă la modul de *expresivitate* al trăirilor și conținuturilor psihice precum și la rezistența la oboseală. Nuanțe e graduale ale expresivității se însiră între polul introversiunii (al trăirii exclusive pe plan interior cu foarte reduse manifestări exterioare) și cel al extroversiunii (al expresiunii adecuate și evidente pe plan exterior a diferitelor trăiri interioare). Dacă am interpreta în alți termeni ideea lui Mc. Dougall, am putea spune că la introvertit orientarea generală a vieții psihice se îndreaptă către lumea interiorității și a trăirilor subiective, în vreme ce la extrovertit, subiectivitatea

se adaptează ambiantei exterioare. Dispoziția, „temper“-ul și temperamentul sunt factorii principali ai constituției înăscute (deși susceptibili într-o oarecare măsură de modificări în cursul vieții), în timp ce caracterul, absent în copilărie, se desvoltă în noi și pe care, în largă măsură, în deosebi în stadiile ultime și superioare, îl realizăm pentru noi înșine⁴²⁾. Cu alte cuvinte scrie Mc. Dougall, caracterul este suma tendințelor câștigate și zidite pe baza nativă a dispoziției și temperamentului; el cuprinde sentimentele și obișnuințele noastre — în sensul cel mai larg — și e produsul interacțiunii dintre dispoziție-temperament și mediul fizic și social, interacțiune ce se săvârșește prin orientarea dată de inteligență.⁴³⁾

În procesul de organizare al caracterului distingem, în primul rând, sistemul tendințelor instinctive, în al doilea rând integrarea acestora în sentimente și în sfârșit, armonizarea sentimentelor într'un tot unitar, dominat de sentimentul eului.

Care este natura tendințelor instinctive? Mc. Dougall înlocuește termenul de instinct (în lucrarea ultimă despre „Energiiile omului“) din psihologia umană cu cel de „propensity“, (pornire, tendință, etc.) „Pornirea“, imboldul nativ este o dispoziție sau unitate funcțională a organizării mintale; fiecare pornire este capabilă să genereze o tendință activă, un *e.ort* sau impuls spre un anume scop. O astfel de tendință ce activează pe plan conștient poartă numele de dorință.⁴⁴⁾ Tendințele formează isoarele de activitate, energiile „hormice“ ale individualității. Numărul și numele lor variază dela cercetător la cercetător. Mc. Dougall le reduce la următoarele 18: tendința căutării (poate și a străngerii) hranei, desgustului, sexuală, fricii, curiosității, protectoare sau parentală, gregară (de trăire în grup), afirmării proprii, supunerii, mâniei, apelului (chemării, strigătului de ajutor), constructivă, achiziției, răsului, confortului, repausului (sommelului), migratoare, și tendințe în legătură cu necesități fiziologice (evacuare, tușit, strănutat respirație).

Cum apar sentimentele? Fiecare tendință instinctivă este capabilă să fie excitată *nativ* de anumite obiecte. Odată cu reacțiunea față de aceste obiecte, organismul trăește și o seamă de stări emotive primare. Emoția „tandrdă“ este trăită în legătură cu tendința protectoare, emoția de mânie în activarea tendinței de mânie, etc.

Aceste tendințe nu rămân însă în forma lor nativă de manifestare. Ele se organizează în cursul experienței individuale pe trei căi:

a) Energia unei tendințe se concentrează asupra unui exemplar din clasa obiectelor în fața cărora tendința respectivă reacționează instinctiv. Acest proces ne apare clar dacă ne gândim că unele obiecte (dintr'o anumită clasă) reușesc, cu timpul, să evoce mai intens și mai ușor o tendință decât restul obiectelor ale aceleiași clase. De ex. remarcă Mc. Dougall, emoția maternală este mai viu, mai des și mai sigur deșteptată de proprii copii decât de copiii altora.

b) În al doilea rând, tendința nativă poate reacționa față de un obiect nou de care nu era conexasă nativ. (E cazul tipic al apariției reacțiunilor „condiționale“). Exemple întâlnim la „învățarea“ fricei de foc, apă, etc.

c) La animale superioare organizarea tendințelor native se săvârșește

⁴²⁾ W. Mc. DOUGALL: The Energies of Men. p. 186.

⁴³⁾ „ An Introduction to Social Psychology, Methuen, 1931. p. 102—103.

⁴⁴⁾ W. Mc. DOUGALL: The Energies of Men, pag 118—119.

⁴⁵⁾

„

„

„ 210.

și pe temeiul unui alt principiu: „Un obiect asemănător în anumite privințe obiectului fixat nativ de o tendință poate, în împrejurări favorabile, să evoce acea tendință și să devină obiectul său obișnuit”.⁴⁶⁾ Tendința maternă de pildă, adoptă, pentru a se satisface, copiii ai altora sau se atașează chiar din animale (pisici, câini, maimuțe, etc.)

În general, integrarea tendințelor emoționale native în jurul anumitor obiecte și, prin aceasta organizarea sentimentelor se realizează datorită procesului intern în virtutea căruia dispozițiile instinctive sunt capabile să fie excitate și de alte obiecte decât cele în stare să le deslănțuiască nativ. Prin acest proces tendințele emoționale se grupează în legătură cu obiectele specifice experienței individuale. Pentru lămurire schițăm procesul de apariție al urii și iubirii. Un obiect care deșteaptă des tendința repulsivă, a fricei, a mâniei și într-o măsură mică tendința curiozității și a supunerii, ne provoacă sentimentul urii. Dispoziția specifică a acestui sentiment are rădăcina în tendințele native enumerate pe care le-a „organizat” sau structurat într’un sistem particular trăirii urii. În iubire dimpotrivă, obiectul acestui sentiment a excitat mai des și mai accentuat (în diversele situații în care a stat față în față cu individualitatea noastră) tendința protectoare, parentală a afirmării proprii și, într’un grad redus, supunerea și curiozitatea.

Experiența noastră emotivă în legătură cu obiectele ce ni se prezintă este un fapt de structură și nu de proces psihic, — ea e o organizare durabilă și supraordonată singuraticelor emoții, însă supusă dezvoltării și decadenței. „Baza structurală a sentimentului este un sistem de căi nervoase în virtutea cărora dispoziția ideii obiectului sentimentului este conexată funcțional cu mai multe dispoziții emoționale”.⁴⁷⁾

Aceste precizări ne fac posibilă înțelegerea definiției dată sentimentului de către cercetătorul de care ne ocupăm: Un sentiment este un sistem în care o dispoziție cognitivă este legată cu una sau mai multe dispoziții conative-afective sau emoționale în așa fel ca să formeze o unitate structurală care funcționează ca un sistem unitar (sau, în terminologie mai recentă, ca o *configurație*). Nucleul sentimentului este, prin urmare, ideea corespunzătoare obiectului sentimentului, idee ce centreează sau focalizează în sine un grup de dispoziții emotive.

Fiecare sentiment are Istoria sa aparte: unicitatea sentimentului corespunde unicității obiectului căruia îi corespunde. Emoțiile sunt numai întâmplări în viața sentimentelor, iar natura acestora este în funcție de natura sentimentului în care sunt incorporate.

Orice obiect poate prilejui apariția unui sentiment: dela cele concrete (carte, plante, animale) sau colective (biserica, partid, națiune) la obiectele abstracte (onestitate, generozitate, cruzime, etc). Se poate chiar spune, scrie Mc. Dougall, că numai în măsura în care un obiect devine obiect pentru un sentiment oarecare, acel obiect câștigă individualitate pentru noi și se distinge din fondul confuz al lumii în general.⁴⁸⁾

Sentimentele aduc ordine, consistență și statornicie în viața psihică creind acele resorturi afective durabile, care favorizează realizarea scopurilor mari ale vieții și îndepărtează nestatornicia emoțiilor sporadic evocate.

⁴⁶⁾ W. Mc. DOUGALL; The Energies of Men. p. 211.

⁴⁷⁾ „Intro. to Social Psych. p. 108.

⁴⁸⁾ W. Mc. DOUGALL; Intro. to Social Psych. 487.
The Energies of Men. p. 229.

Cum se organizează caracterul? Odată cu apariția sentimentelor omul depășește stadiul de comportare primară, iar pe treptele superioare ale dezvoltării psihice foarte puține acțiuni derivă din puritatea originară a instinctelor; cele mai numeroase ies din dispozițiile active ale sentimentelor și-s dirijate — în ceieace privește linia lor de expresie — de cunoștințele despre obiectul sentimentului și despre relațiile acestuia cu lumea în general.⁴⁹⁾

Odată cu fixarea *scopurilor* (idealelor) de viață se poate vorbi de adevărata închegare a caracterului. Integrarea structurii caracterului se realizează prin acceptarea unui scop major, care subordonează toate scopurile minore și mobilizează în serviciul său întreaga energie a individualității. Scopul dominant rezultă din organizarea unui sentiment (sau sistem de sentimente) care reușește să ocupe primul plan al structurii psihice integrale. Acest sentiment poate fi iubirea sau ura față de un obiect concret sau abstract (familie, bine, națiune, etc.), respect, admirație, prietenie, etc. Ori care ar fi natura sentimentului predominant, atâta vreme cât este destul de puternic pentru a forma motivul acțiunii în toate situațiile, el servește formarea unui caracter tare și a unei personalități integrate.⁵⁰⁾

Caracterul superior, adică sistemul integrat al sentimentelor și ierarhizat sub dominația unui sentiment puternic — nu se realizează de către individualitate decât în cazul când reușește să atingă un anumit plan spirital, să accepte o anumită scară rațională de valori, să aibă, în alți termeni, o „filozofie“ de viață.

Planurile psihice prin care trebuie să treacă cineva spre a ajunge la caracterul superior se reduc la următoarele;

a) Planul comportării instinctive. Modificările survenite în comportare în acest stadiu primitiv sunt datorile plăcerii și neplăcerii, care se trăesc incidental în variatele activități instinctive.

b) Planul în care activitatea tendințelor instinctive este modificat de influența recompensei și pedepsei aplicată comportării individuale de către mediul social.

c) Planul în care conduita este controlată și dirijată de anticipația blamului sau laudei pe care le aduce societatea pentru individ.

d) Planul superior al conduitei personale (în directă conexiune cu dominația sentimentului eului propriu) dirijată de un ideal care permite persoanei să acționeze înăuntrul unor limite în care aprobarea sau desaprobarrea mediului social imediat nu mai joacă nici un rol deosebit.

Corespunzător cu aceste planuri există patru trepte ale structurii caracterului:

1. Treapta instinctivă, în care comportarea individuală este expresia directă a tendințelor native.

2. Pe a doua treaptă se găsesc individualitățile a căror atitudini sunt determinate de sentimente pentru lucruri concrete sau colective: sentimente pentru familie, biserică, club, regiune etc.

3. Pe a treia treaptă structura caracterului este formată din sentimente pentru lucruri abstracte. Această treaptă „este reprezentată de dispozițiile cognitive corespunzătoare variatelor calități morale“. La acest nivel domină

⁴⁹⁾ W. MC. DOUGALL: *Introd. to Social Psychol.* p' 438—439.

⁵⁰⁾ W. MC. DOUGALL: *The Energies of Men.* p. 305.

⁵¹⁾ W. MC. DOUGALL: *Introd. to Social Psych.* p. 404.

⁵²⁾ „ Idem. p. 225.

sentimentele pentru justiție, loialitate, adevăr, etc., a căror impulsuri modifică reacțiunile specifice treptei anterioare.

4. Pe ultima treaptă se așează persoanele al căror caracter are ca nucleu sentimentul demnității personale care a înmembrat în sistemul său anumite valori ideale pe care se năzuiește să le realizeze în viață. La acest nivel cunoașterea de sine a descoperit și fixat în conture precise scopul și valoarea vieții prin stabilirea unei scări a valorilor. Din perspectiva — rară și greu de atins — a acestei trepte, valorile ideale (justiție, adevăr, bine, etc.) dirijează permanent conduita personală sacrificând adeseori impulsuri ce derivă din sentimentele și tendințele care se întâlnesc în planurile anterioare.

Planul integrării și spiritualizării caracterului prin depășirea planului de comportare instinctivă și prin ridicarea la nivelul conduitei etice, capătă o precizare nouă dacă îl privim în aspectul său fiziologic. „E un fapt stabilit, scrie Mc. Dougall, că nivelurile superioare ale sistemului nervos exercită o influență inhibitorie constantă asupra celor inferioare“. Această inhibiție nu se traduce în fapt printr'un conflict brut între impulsurile care intră în structura sentimentelor. Întâlnim aici un principiu similar cu cel care prezidează jocul mușchilor antagoniști din membre. În momentul flexorilor — după principiul enervației reciproce al lui M. Sherrington — extensorii sunt relaxați prin inhibiția curentului nervos care se îndreaptă spre ei. În acelaș sens, impulsul mai puternic (sau mai multe impulsuri ale aceluiași sentiment) inhibează impulsul opus așa fel încât impulsul inhibitor absoarbe din impulsul inhibat o parte a energiei sale. Acesta pare a fi — după opinia lui Mc. Dougall — procesul *sublimării* (obscur în modul lui de activare) prin care energia naturii noastre instinctivă este utilizată pe planurile superioare ale comportării psihice.

Inhibiția — accentuată de Roback — nu este însă, după M. Dougall, decât un supliment negativ al unei activități pozitive. Inhibiția energiei într'o anumită direcție coincide întotdeauna cu adaptarea unei alte activități și numai prin concentrarea energiei într'o anumită direcție se poate înfrâna energia unei direcții contrare.

Inhibiția nu se poate realiza efectiv decât pe *planul conștient* al unei personalități integrate. Numai prin gândire se stabilesc legături funcționale între sentimentele contrare. Dacă lipsește această deliberare cognitivă sentimentul inhibat în aparență e *reprezentat* în inconștient și poate activa detașat de restul personalității, producând turburări psihice. Sentimentul iubirii și urii n'au nimic comun, scrie Mc. Dougall, însă atunci când ura este îndreptată către o persoană iubită de unul pe care îl iubim, sentimentul urii noastre este inhibat față de această persoană prin deliberare. Astfel că factorul cognitiv care se dezvoltă din nucleul instinctiv are o importanță hotărâtoare pentru evoluția psihică: el dirijează energiile ce țâsnesc din rezervoarele naturale iar din contactul acestuia cu mediul creiază sentimentul amorului propriu (care încorporează în sine anumite idealuri de viață) care integrează întreaga personalitate prin inhibiția și sublimarea dorințelor neconforme cu idealele acestei personalități: în opera de inhibiție și sublimare a impulsurilor puternice dar neconforme cu idealul de viață și în triumful acțiunii slabe — la început — însă conforme cu aceste ideale, găsim specificul *actului de voință*.

„Integrarea armonioasă a tendințelor instinctive în sentimente, și a sentimentelor într'o ierarhie dominată de sentimentul eului și ideal de caracter, este ținta supremă a evoluției individuale și singura cale prin care

poate fi dezvoltată o personalitate creatoare și stabilă". „În acest fel eul devine puterea supremă în conduită și individul este ridicat deasupra conflictelor morale; el ajunge la caracter în sensul cel mai plin și la o voință complet generalizată, oferind lumii cea mai frumoasă floare a dezvoltării morale: seninătatea. Sbuциumul său nu e format din conflicte morale, ci din eforturi intelectuale pentru a descoperi ce este mai valoros de făcut, ce este pentru sine mai drept de realizat“.

(Va urma).

Dr. Dimitrie Todoranu.

LITERATURĂ ȘI PURITATE

Omul de odinioară gândea global. Din cauza aceasta, gândea adânc și integral. Înțelegerea lui nu se pierdea într'o înfinitate de puncte de vedere mai mult sau mai puțin artificiale, ci intuia lucrurile în fășia unei mari, complexe și unice pătrunderi. El era astfel mai apropiat de viață, fiindcă viața de fapt nu cunoaște puncte de vedere, capitole diferite, planuri paralele, ci e ceva unitar, nesfârșit de bogat și totuși nesfârșit de simplu. Omul vechiu putea avea neajunsuri de logică formală ori, în cece privește aplicațiile, neajunsuri de tehnică. Dar aceste neajunsuri erau compensate și mult întrecute de avantajii spirituale, pe cari omul actual începe nici măcar să nu le mai bănuiască. Omul vechiu era global și de aceea spiritul lui era integrat în realitatea totală, cosmică, pe deoparte; iar, pe de altă parte, el, tocmai fiindcă era integral, nu putea să opereze false ierarhizări și să dea importanță exagerată unor aspecte minore ori secundare ale vieții. În el trăia misterul realității totale și în el viața necontrafăcut instinctul mare al vieții, care îl ferea de artificializări, uniliteralizări și eventuale perversiuni.

Nu tot așa e cu omul modern. Acesta nu mai are o spiritualitate integrală. Înțelegerea lui e hăcuită de compartimente, iar sensibilitatea lui e direcționată pe linii diverse, ce nu

vor să știe una de alta. El operează abstracții peste abstracții, sparge unitatea vieții, ajunge să uite lucrurile pentru abstracții, trăiește pe planuri felurite și cari au fiecare pretenția să fie un absolut. Omul modern nu mai e, în general, nici integrat în realitatea generală, în realitatea cosmică și metafizică, și nici nu mai posedă puternicul instinct al vieții pline, sănătoasă în instinctul ei mare. Ci omul din zilele noastre începe să devină un fel de automat la epiderma realității, o jucărie minunată dar artificială și tristă. E ca acele semințe învelite în puf, cari toamna se desfac de tulpină și sunt purtate în neștire de vânturi. În cele din urmă însă, o parte măcar din aceste semințe cad pe pământ bun, se prind și refac minunea vieții. Dar omul timpului actual? Rătăcește desfăcut de rădăcinile vieții. Iarna se apropie, vânturile îl poartă mereu și el n'a găsit încă pământul cel bun, de care să se prindă. N'a găsit, fiindcă nu-l caută, deși are sentimentul mizeriei lui interioare.

Această restrînsă spirituală se vede și din felul cum consideră arta, literatura. În adevăr, din cauza desfacerii lui din realitate și a artificializării, omul modern a încăput pe drumul autonomizării la exces a tuturor aspectelor vieții. Adevărul, frumosul, binele, economul, etc., toate sunt considerate nu unele în

raport cu altele, nu în unitatea lor tainică și măreață, care le dă armonia și siguranța, ci separat, autonome. Din cauza aceasta, adevărul deviază ori se vlăguiește, frumosul devine anarhic, binele rămâne neajutorat, economicul ajunge la criză, ca acum... Frumosul, considerat în sine, ca ceva autonom, nu mai vrea să știe de morală, de Dumnezeu, și începe să plăsmuiască statui, tablouri, poezii, indiferent din ce material, pur sau impur, numai estetic să fie. Artistul și adepții lui devin astfel spirite fără sensibilitate morală. Această atitudine își găsește apogeul în cazul acelor artiști, pentru cari și crima e frumoasă, dacă e armonioasă, elegantă. Iar atitudinea în chestiune, îlatând păgânitatea omului, riscă să molipsească toată societatea. Un caz întâmplat în Franța, în cursul anului trecut și al anului curent, e foarte semnificativ. Abatele Bethléem denunțase cu strășnicie, în „Revue des lectures”, răul exercitat de anume publicații pornografice. Urmarea a fost că merituosul abate, om cu activitate neobosită și cu renume, a fost condamnat de tribunalul corecțional să plătească unor romancierii, presupuși lezați, aproape o sută de mii de lei. Ceeace mărește semnificația cazului, e că avocatul literaților pornografi a fost un oarecare Hurlaux, compromis apoi în afacerea Stavisky. Abatele Bethléem a făcut apel. Acesta s'a judecat aproape la nouă luni de la data apelului! Intre timp, escrocheria staviskyana a fost dată pe față și s'a văzut cine era Hurlaux. Credeți însă că abatele a fost achitat? Nu! S'a redus amenda, dar s'a menținut condamnarea! În societatea de azi, deci, cavalerii artei imorale găsesc mai multă trecere decât educatorii! Iată unde duce artificializarea, desfacerea de realita-

te, îndepărtarea de instinctul mare al vieții.

Și cu toate acestea, arta fără morală poate deveni de două ori primejdioasă: odată, fiindcă se poate ocupa cu material impur; pe urmă, fiindcă acest material e prezentat estetic, ceace dă ispite, răului, un adaos de atracție. Prin urmare, problema moralei pentru artă și literatură nu numai că se pune cu putere, dar se pune mai mult decât în alte domenii, pentru acest motiv foarte grav că arta poate da răului o și mai mare forță de ispitire. În loc să înalțe sufletul, arta poate să multiplice imperialismul răului, desul de puternic prin el însuși.

Aceste considerații sunt adevărate pentru toată epoca noastră și pentru toate societățile atinse de „civilizație”. Dar ele sunt adevărate mai ales pentru societăți ca cea românească. Și aceasta pentru mai multe pricini.

Înainte de toate, fiindcă la noi nu e o mare tradiție de artă și literatură bună, cum e în țările apusene. Și acolo arta și literatura au intrat în dezacord cu morala. Dar, cel puțin, acolo arta și literatura au apucat timpuri când omul era mai curat ca astăzi, au apucat să dea poporului respectiv realizări totodată frumoase și curate din punct de vedere moral. În Apus, cui nu-i place să cetească literatura de azi, se refugiază în trecut, desfătându-se și înălțându-și sufletul în tovărășia marilor spirite, cari nu numai că au creiat, dar, în felul lor, s'au și închinat vieții celei mari și curate. Desigur, și la noi e un oarecare trecut de opere mari și curate. Dar în măsură fără asemănare mai redusă. Prezentul, în schimb, e plin de realizări. E o adevărată supraproducție, o avalanșă. Refugiul în trecut e deci mult mai greu.

În al doilea rând și acesta e un

lucru foarte grav, la noi nu sunt ceeace aş numi funcțiuni spirituale de compensare a răului, în proporția în care sunt în Apus. Acolo sunt tradiții de morală cultă, critică; acolo familia e mai avizată și mai încheată, mai hotărâtă să combată răul pentru membrii ei. Acolo sunt mai multe și mai tari societăți culturale și morale, cari lucrează neîncetat pentru a ține răul pe loc, dacă nu pentru a-l nimici. Acolo sunt deci tradiții și instituții, cari nouă ne lipsesc. Și, mai ales, acolo biserica e mai organizată și mai în măsură să combată răul, să aducă în multe suflete reparația morală trebuitoare în urma atacurilor date de morala străzii. Iar credincioșii acolo ascultă mai mult de comandamentele și hotărârile bisericii. Cărțile puse la index de Roma, nu s'cetite de nici un catolic adevărat. Mai mult: unele publicații bisericești au o rubrică permanentă cu cărțile vătămătoare. Un bun membru al bisericii, de exemplu, la Paris, nu cetește cărțile, pe cari le oprește abatele J. Viollet. Tare mă tem că, în alte locuri, tocmai cărțile oprite ar fi mai căutate! E adevărat că și la noi biserica a început să lupte și sunt preoți de mare merit și organe vrednice, cari s'au înrolat în oastea pentru umilirea duhurilor necurate. Inceputul e bun și de laudă, dar tocmai fiindcă e început, milițienii înarmați cu armele veninoase ale artei și literaturii fără morală sunt cu atât mai primejdioși.

Să nu se uite apoi un fapt important: prezența străinilor la noi și rolul prea mare, pe care-l au ei în cultura noastră. Se face greșeala să se trateze problema străinilor numai din punct de vedere economic și politic. Și aici, ca oameni moderni ce ne găsim, suntem sclavii punctelor de vedere, în loc să privim chestiunea integral. Am vedea atunci că

ceceace importă mai mult în această problemă, e aspectul moral. Străinii deși în majoritatea cazurilor n'au intenții formale și conștiința lucrului, aduc o anume morală. De câte ori ei vând nu numai rachiul pentru corp, ci și rachiul sufletesc! Organele lor de publicitate, mai ales, răspândesc adeseori sugestii negative din punct de vedere moral. Se formează astfel un mediu de șubrezenie morală, în care arta și literatura cu cuprins impur au și mai mulți sorți de izbândă.

În sfârșit, e statul român. Statul nostru prezintă, între altele, un îndoit aspect foarte ciudat: pe deoparte, e prea absenteist, pe de alta, e prea polițist. Când te-ai aștepta să intervină, n'o face — e surd și mut. Când te-ai aștepta să-și vadă de treaba lui și să-și dea pace — atunci cade peste rostul tău și se amestecă unde oala nu-i fierbe! Ciudată contradicție. N'o explicăm, fiindcă nu ne preocupă acum decât în trecut. Dar ceeace e și mai ciudat, e că statul nostru se întâmplă să fie absenteist tocmai în ceeace privește chestiunile de morală! Se pare că acestea n'au nici o importanță în ochii lui ori că nici nu există. Cele mai importante, după religie, chestiuni ale vieții, cele de morală, sunt tratate ca fapte diverse ori inexistente. În morală, statul nostru e un mare „seigneur“, care, dela înălțimea lui, afectează o toleranță ori o nepăsare aproape fără limite. Capitalul de indiferență al statului nostru — și de altfel al celor mai tipice state moderne — în cele morale, e foarte mare. În privința aceasta suntem un stat foarte bogat. Dovada o poate avea oricine și aproape imediat. Încercați, de exemplu, un proces contra unei infame publicații pornografice, care se însinuează în sufletul copiilor ori școlărilor noștri. Veți pierde procesul sau veți fi chiar con-

damnați pentru calomnie. Știm cazul unui vrednic director de liceu din provincie, care, afectat de propagandă, pe care o imundă revistă pornografică o făcea printre elevii școlii lui, s'a adresat justiției. Dar procesul s'a amânat mereu timp de câțiva ani, până când omul școlii a fost adus în situația să renunțe singur!

E, la noi, atâta moliciune morală și, ceea ce e mai îngrijorător, atâta capricioasă iritare față de cei ce-și îngăduie să pună un cuvânt, oricât de sfios, pentru morală, încât ceea ce s'a întâmplat în timpul din urmă cu instituirea cenzurii și piața cărților literare, merită să fie relevat. Cenzura și-a permis să pună la popreală unele cărți literare, între altele un volum de poezii cu sugerări suspecte, un roman ce nu voia să apară decât sub o copertă picantă, un alt roman ce pretinde să industrializeze literar nu știu ce pește dubioase, etc... Inșă domnii critici au protestat. Contra imoralităților nu protestează, dar contra acestei cenzurări au protestat. Intelectualii români, cari ar lua premiu pe glob pentru lipsa virtuții solidarității, s'au solidarizat de data aceasta! Și, culme a bizareriei, un poet de vază, parlamentar, a luat cuvântul în Cameră, permițându-și, ceea ce nu se prea întâmplă la noi, să înfrângă disciplina de partid și să ia apărarea libertății absolute a literaturii. Ca Românul să dea dovadă de solidaritate și ca Românul să se ridice contra disciplinei de partid, trebuie să fi fost ceva extraordinar! Ei bine, acest lucru extraordinar nu era decât interesul sacrosanct al literaturii de a debita orice, fără teamă de foarfecele doamnei Anastasia! Iată chiar cuvintele, ciudate din cale afară, cu atât mai ciudate, cu cât cel căruia aparțin e un perfect om de treabă și curat în literatura, pe care

o face el — iată cuvintele spuse de acest poet parlamentar: „această stare e intolerabilă și, repet, ridicolă, căci nu prin poezii sau prin lucrări științifice se poate tulbura ordinea publică“. Chiar așa să fie? Poeziile și știința nu pot tulbura ordinea, morală (morală e baza ordinii) publică? Dar cine a pervertit epoca modernă? Nu noua cugetare? Nu noua sensibilitate? Cum, arta, literatura, știința, se petrec pe un plan, care n'are nici o raportare la viața umană practică? Sunt iresponsabile? Bizară logică! E adevărat, un Spencer a spus că nu ideile conduc pe oameni, ci credințele. Așa este. Dar credințele sunt fără idei? Dar ideile nu duc la credințe? Psihologia actuală nu susține că sufletul e ceva totodată intelectual — afectiv — volițional? Nu sunt nici idei fără credințe, nici credințe fără idei. L-am uitat pe Fouillée și doctrina „ideilor forte“? L-am uitat sau nu l-am știut niciodată. Am uitat că „dezordinea faptelor vine din dezordinea ideilor“. Noi, Românii, mai ales, uităm ușor sau ne place să afectăm uitarea. De aceea deputatul nostru, poet fin, cinstit și independent, a avut succes. S'a hotărât ca cenzura să nu mai aibă de a face cu cărțile literare. Păcat. Cenzura trebuia lăudată pentru aceasta, iar eu unul am aplaudat-o.

Toate aceste cauze — și ele se pot înmulți — aduc o nerezistență la rău mai mare decât aiurea. Răul la noi face cu ochiul mai convingător decât pe alte meleaguri. De aceea o faptă bună trece neobservată, iar o carte curată nu mai poate pătrunde, chiar când e o carte de povești. Acum câțiva ani, s'a tipărit volumul I din „Panciatantra“, poveștile orientale pline de mister și de înțelepciune profană. Volumul II n'a apărut nici până azi, fiindcă volumul I a rămas în depozite, aproape nevân-

„dut! Știi cât zgomot — meritat — s'a făcut în jurul volumului „Homo Americanus“ al lui P. Comărnescu. Dar câte exemplare credeți că s'au vândut? Abia câteva sute! În schimb se păstrează zaful pentru cărțile multicolore, confecționate din fardul tuturor otrăvurilor ispititoare, ca să se scoată ediții peste ediții! După ce că cei de sus citesc mai mult cărți străine, cei de jos citesc mai mult cărți de disoluție spirituală și de pervertire! Apoi n'are drept cenzura să le trimeată la urma lor? Dacă e vorba să se atace cauzele răului, cauzele adânci ale indisciplinei și dezordinei publice, iar nu efectele ultime, socotim că tocmai aici e de lucru! Tocmai fiindcă în România mediul moral e mai slab, forțele morale existente, oficiale sau nu, trebuie să intervină. *Iar scriitorul trebuie să știe limpede și hotărît că la noi are o mai mare răspundere decât în alte părți.* Căci există o răspundere a scriitorului și artistului. Toată lumea are răspundere și numai scriitorul să nu aibă? Cel mai umil meseriaș e răspunzător de lucrul lui, iar tocmai creatorul de literatură și de artă, care are atâta influență asupra spiritelor, să nu aibă nici o răspundere? Nu vi se pare că e aberație aici? Nu vi se pare că artistul, scriitorul, caută să ia locul magnatului, boierului de odinioară, care avea toate privilegiile, dar nu plătea nici un impozit, în timp ce omul țărnei și lucrătorul n'aveau nici un privilegiu, dar plăteau toate birurile și duceau toate havalelele? Cum adică noi, cari nu suntem artiști și literați și muncim pentru a ține statul și societatea, să avem toate răspunderile, toate datorările, inclusiv aceea de a consuma literatura esteților iresponsabili? Iar ei să nu vrea să știe de sufletul nostru? Să nu vrea să știe decât de „autenticitatea“ a ceea ce ei numesc

„intuiție“ ori „viziune“ ori „experiență personală“? De unde aceste atribute și drepturi zeești? Nu vor să știe de sufletul nostru și al copiilor, dar de aplauzele și banii noștri vor să știe? Noi suntem pentru ei doar o galerie datoare să-și rupă paimelul aplaudând?

Atât de departe a mers sciziunea între artă și morală și pervertirea artei, încât s'a putut face, în primavara acestui an, o experiență aproape uluitoare. Anume, o editură bucureșteană hotărîtă, nu știu prin ce mister, să publice și câteva cărți curate, a instituit un mare prețiu (era vorba de câteva zeci de mii de lei și de o cotă apreciabilă din prețul brut înscris pe fiecare carte vândută) pentru autorul, care va prezenta un roman atractiv și care să poată fi totuși pus în mâinile tineretului. A trecut termenul, s'au prezintat foarte multe manuscrise, unele cuprinzând opere de real talent. Dar editura s'a văzut silită să le refuze pe toate, fiindcă *niciuna nu putea fi dăruită sufletului tinerilor!* În schimb, s'au reținut câteva din aceste lucrări pentru a fi tipărite într-o serie aparte — nu pentru tineret! Întâmplare mai pilduitoare ca aceasta, nu cunosc!

S'ar zice deci că artiștii și scriitorii de azi au devenit incapabili să mai producă opere curate! Că nu mai sunt creatori decât cu condiția nu numai de a nu se gândi la morală, dar chiar de a o păgubi în chip flagrant! Din nenorocire, aceste afirmări sunt adevărate în majoritatea cazurilor și ele dau de gândit nu numai educatorilor, dar și filozofilor istoriei și ai epocii. Cu cât este mai mare răul, cu atât te bucuri însă mai mult de binele, ce apare în chip excepțional. Pentru a recomanda acest bine — ghiocelul sub zăpada și ghiața răului — am scris rândurile

de mai sus. Căci tot mai sunt și scriitori, cari nu înlocuiesc — ce idolatrie nouă și ce rătăcire! — divinitate cu arta! Dar acești scriitori trebuie căutați, uneori chiar *descoperiți*, și aduși călduros la cunoștința sufletelor, cari caută în carte nu un prieten de moment și un dușman de totdeauna, ci un stimulent pentru suportarea și înălțarea vieții, un acord care să reveleze sfințenia de fond a vieții, ascunsă și batjocorită acum de toate bestializările mai mult sau mai puțin savante și rafinate.

Astăzi nici criticii literari nu-și mai fac datoria. Ei au trecut „avec armes et bagages“ de partea literaților, cari nu vor să știe de puritatea sufletului. Știm chiar asemenea critici, pe cari o carte literară autentică, dar prin simplul fapt că e și morală, îi irită și, din cauza aceasta, ei ajung să-i tăgăduască și o parte din meritele pur artistice! Nu e de mirare deci că în atmosfera ce se creiază, cetitorii devin din ce în ce mai dezorientați și mai puțin scrupuloși, ajungând să piardă simțul purității chiar când locul, pe care-l ocupă în stat și societate, îi indică să fie mult mai circumspecți. Am fost foarte mirat, de exemplu, când, zilele acestea, am găsit, într'o revistă județeană a învățătorilor, o cronică literară semnată de un tânăr director de școală primară, care, lăudând câteva cărți curate, pune alături de ele și un roman, în care se descriu, fără menajamente nici pentru mediul descris, dar nici pentru cetitori, moravurile intime ale Capitalei. Și pentru a vădi mai mult confuzia critică și morală, acest director — altfel foarte bine intenționat — face câteva citate din romanul în chestiune: „Artiștii nu pot iubi, iubirea lor e întotdeauna cerebrală... inima lor e în creier. Cetea Erihonului a căzut prin muzică, Troia prin viclesug. — Onoarea fe-

mei e ca punctul matematic: se poate defini și totuși nu există. Sufletul femeii, acel „eternel feminin“ de care vorbesc poeții și filozofii, nu se cucerește cu formule mari, cu ideal sublim, dumnezeesc, ci cu panglicuțe, mărgele și acadele“. Și domnul învățător, autorul acestei mici recenzii, încheie sentențios că în acest roman „vedem cum iubirea e mobilul tuturor creațiunilor umane“! Dar nu e vorba de iubirea morală, ci de iubirea erotică! Asemenea aprecieri le poate face un membru al corpului didactic și ele pot fi tipărite, cu inima ușoară, într'o revistă dascălească! Ce dor de vieață sănătoasă și de creație robustă și anonimă va lua învățătorul satelor noastre din aceste afirmații, el care trebuie să reducă sexualul la ceea ce e după legile naturii, departe de imperialismul senzual de astăzi, și care trebuie să vadă în femee, iarăși ceea ce ea este după legile Dumnezeirii, iar nu după cele ale diavolului, adică o nobilă tovarășe de luptă, cu calități innăscute, dar și cu calități, pe cari știe să le adauge măiestria prevenitoare a bărbatului, iar nu păpușa de acadele și panglicuțe!

Ni se pare deci dovedit că trebuie să se vorbească în chip cât mai elocvent de cărțile în adevăr curate și prețioase. Dacă domniile critici nu-și fac datoria, trebuie să intervină educatorii și să-i înlocuiscă, chiar dacă trebuie să înceapă prin a îndrepta părerile unora dintre educatorii înșiși. E ceea ce, de altfel, face de multă vreme, cu atât folos, prin publicațiile sale, dl. Constantin Iencica, și ceea ce ne propunem să facem și noi în felul nostru, în aceste rânduri.

Nu trebuie să disperăm. Binele nu va dispărea niciodată de pe lume, căci el este constituțional, în sens metafizic, acestei lumi, așa cum este și răul. Dacă azi se pare că răul se întinde, amenințând să devină ex-

clusiv, echilibrul nu va întârzia prea mult să se restabilească în viitor, căci fondul realității ultime a lumii nu poate fi modificat. Și apoi chiar astăzi e mult mai mult bine decât se crede. Oameni aleși și fapte frumoase sunt numeroase, dar nu sunt cunoscute, fiindcă azi e o nenorocită publicitate a răului, în timp ce odinioară era mai mult o publicitate a binelui și atâtea fapte rele rămăneau necunoscute. Printre aceste fapte frumoase, de cari nu se vorbește îndeajuns, sunt și câteva cărți curate, de artă deosebită și de suflet deosebit. De ce nu se vorbește, de exemplu, mai mult, de opera literară a părintelui Agârbiceanu, în care, între țărni de pitoresc autentic și așezat, curge o apă lină, tănuitoare de adâncuri tulburătoare și în care înfloresc blând înduișătoarea, profunda și obiectiv — calma umanitate a sfinției-sale? De ce nu se vorbește mai mult de opera părintelui Galaction, care dacă nu e în întregime „apă de trandafiri“, după propria sa afirmație, dar frământă sufletul omenesc, în stare și de sublim și de căderi, îl trece prin analize de foc, îl prezintă în purificări de artă înaltă, îl duce, sub priviri de inteligență devorantă și de bunătate ardentă și avizată, până în pragul raiului și Dumnezeirii? Și de ce — comparativ cu aluviunile laudative și neîncetate pentru cărțile picante — nu s'a vorbit îndestulător de cea admirabilă sinteză literară, care e „Velerim și Veler Doamnă“ a lui Victor Ion Popa, frescă rurală ridicată la înălțimea frumosului celui mai subtil, extract de artă superioară, care merge până la cristalul cel mai pur și până la incantațiile cele mai fine? Intrucât ne privește, ne vom ocupa aici de trei cărți, cari sunt în directă legătură cu satul, școala primară, copilul, familia, educația.

Și fiindcă „à tout seigneur tout honneur“, să începem cu Cezar Petrescu, cu al său „Apostol“.

De Cezar Petrescu e parcă, dela o vreme, un cuvânt ocult de ordine să nu se mai vorbească ori să se vorbească defavorabil. Puțini au curajul să înfrângă acest cuvânt spus pe față sau subînțeles. E un fel de „maffie“ literară, care nu poate ierta autorului „Intunecării“ de a fi militat pentru un anume tradiționalism și de a fi avut așa de mare succes în istoria noastră literară. De desupturile criticii literare oficiale, pretutindenii și mai ales la noi, au ignominii din cele mai triste, explicabile de altfel într'o lume, în care nu moralul primează! Critica literară are și ea „mogolii“ ei, cari lansează, dau tonul, cari se răzbuună, cari incurcă ițele. Dar pe noi nu ne intimidează toate acestea. Cezar Petrescu și Liviu Rebreanu vor rămâne marii romancieri ai României de după războiu, „cari s'au luat la întrecere cu starea civilă“ a societății românești. Acest lucru se adevărește și în „Apostol“.

Mărturisesc că am început lectura acestei opere cu oarecare îndoiele. Imi spuneam că cineva, care nu a fost el însuși învățător sau nu a avut de a face în chip intim și îndelung cu învățătorul sătesc, nu poate cunoaște suficient această lume, oarecum închisă, pentru a da un roman fidel. Dar ce desmințire patetică am avut curând după aceea, dela întâiele capitole! Afară de câteva expresii, cari nu se aud în lumea învățătorilor și cari, printr'o scăpare din vedere firească, sunt luate din lumea literară în care trăiește obișnuit autorul, și afară de problema dacă nu era mai nimerit să se trateze psihologia eroului cărții în sens realist-epic ori dramatic, iar nu tragic, această operă nu numai că mulțumește pe deplin, dar e cea mai mare sur-

prindere, pe care literatura română o oferă în acest domeniu. Cezar Petrescu e prea intelectual și are mult element tragic în fundul său, de aceea și tânărul Apostol e câteodată prea intelectual, are idei prea fixate și rotunjite la douăzeci de ani, și, mai ales, are ceva tragic în atitudinea față de viață. Exact aceleași lucruri și chiar mai mult le-ar fi putut face un alt învățător într'o atmosferă și cu semnificație mai mult de epopee. Aici avem însă de a face cu acea culoare spirituală intimă fiecărui scriitor. De aceea Cezar Petrescu a pus în eroul său, ca și în acela al boierului de sânge și tradiție, Lascăr Sofian, ceva ultim intelectual și ceva tragic.

Cunoașterea lumii descrise, în acest roman, e pur și simplu uimitoare. Se vede bine că a fost mai întâiu un studiu pregătit pe teren, făcut cu ascuțime de psiholog și cu strășnicie de inginer. Până și psihologia cu care se despart normalistii absolvenți, după atâția ani de studii comune, când se angajează solemn să-și scrie, precum și psihologia întâiilor scrisori primite dela foștii colegi, e prinsă întocmai așa cum e în realitate. *Numai cine cunoaște din proprie experiență lumea romanului în discuție, poate să constate ce minunat e inventariată și zugrăvită!* Pentru orașeni, e o lume prea străină pentru ca să-și dea seama de meritele autorului în măsura cuvenită. A arăta toate aspectele, de cari se vorbește în această operă, e însă cu neputință. Vom spune doar că ele se pot grupa în jurul acestor principale chestiuni: 1. psihologia normalistului și învățătorului, 2. psihologia copilului, 3. a țaranului și a satului, 4. a boierului de viță și a boierului improvizat, 5. a Evreului aciuiat într'un sat, 6. psihologia politicianismului românesc în general, 7. chestiunea contribuțiilor istorice, pe cari

le aduce această carte pentru cunoașterea trecutului societății românești în ultimele trei-patru decenii și, în sfârșit, ceea ce e de o însemnătate excepțională, 8. problematica misiunii și metodei, pe care trebuie s'o aibă un învățător într'un sat!

Fiecare din aceste chestiuni ar putea și ar trebui să fie obiectul unui studiu, unei disertații. O vor face alții ori o va face fiecare în sinea sa din cetitorii-educatori, ce vor adânci această carte. Aici ne mulțumim să spunem doar câteva lucruri, ca o nadă pedagogică. Cei cari vor studia cartea vor vedea că elevii, cari au fost în adevăr buni în școala normală, buni rămân și după aceea; vor vedea că adesea dintre „mediocrii” catalogului ies oameni de nădejde ca învățători; vor vedea varietatea copiilor de sat, cu toată uniformitatea mată aparentă, și tristul destin, obișnuit, al vocațiilor acestor copii, silii să-și îngroape, așa de frecvent, podoaba sufletească, cu care au venit pe lume; vor vedea cele mai expresive lucruri, cari s'au spus la noi despre psihologia frecvenței școlare în legătură cu nevoile și firea satului și țaranului; vor vedea — altfel decât în monografiile și discursurile festive — cine a fost marele Haret; cine erau „oamenii lui”; cu cari a introdus un nou regn în societatea rurală, de ce cult se bucura printre acești oameni, cum era lucrat pe dedesupt chiar de mulți politicieni ai propriului său partid, cum el era un om cu țeluri istorice iar nu politicianiste, oricare ar fi fost uneori aparența imediată, fiind un om ce depășea politicul zilei așa cum, de curând, a arătat și marele sociolog Gaston Richard....; vor vedea cum s'a născut la sat politicianismul; ce ecou a avut războiul în lumea țărănească; vor vedea, mai ales, ce problemă grea e — chiar ca simplă problemă intelectuală — aceea a

metodei, pe care un învățător trebuie s'o aibă în sat și în școală pentru a-și realiza destinul... Va compătimi, îngândurat, figura acelui învățător, victimă a satului și a firei lui, Andrei Colibășeanu, predecesorul lui Apostol, se va gândi la problema din „Popa Tanda“ și va face comparații instructive, va medita asupra chestiunii realismului oportunist și a utopiei idealiste, va fremăta interior de durerea vieții, de pesimismul așa de pronunțat în multe pagini ale acestei opere, dar se va bucura la urmă văzând, critic nu idilic, că victoria e a celor vrednici și tari, oricât de vitrege ar fi împrejurările drumului spre Ierusalimul idealului. Căci i-a plăcut lui Cezar Petrescu, după propriile lui cuvinte, în această povestire, „să închidă într'o coajă amară sămburele dulce — ca dreptatea, ca binele, ca iubirea, ca biruința, ca însăși viața...“, voind oarecum să arate că misiunea de „apostol al neamului“ nu e făcută nici pentru oportuniști, nici pentru utopiști, dar mai ales nu e făcută pentru efeminați, oricât de bun le-ar fi sufletul, ci pentru oameni tari, pentru suflete-bărbate!

„Apostol“ face mai mult decât multe manuale. E un fel de „somme“ pedagogică și culturală a educatorului de sat. Trebuie să se găsească în tolba fiecărui normalist și să fie prilej de meditație pentru orice dascăl. Mă întreb dacă se studiază în școala normală, dacă această carte se discută la „datoriile învățătorului“? La o școală normală, unde am făcut anchetă, o *singură elevă* a cetit până azi această carte! „Apostol“ e o mare lecție de nobil realism, o experiență multiplă, integrală, densă, pe care unul dintre cei mai buni scriitori ai noștri o pune, cu anticipație, la îndemâna celor cari se pregătesc să intre în frumoașa și anevoiasa carieră de învățător.

De la Cezar Petrescu trecem la Al. Lascarov-Moldovanu, cu a sa „Mamina“. Cariera acestui scriitor e îndelungată, dar despre el s'a vorbit mai cu seamă în ultimul timp. „Mamina“ a smuls aprobarea multor critici, deși nu pentru calitățile morale, cari, tocmai ele sunt cele mai însemnate. Crescut la școala de înaltă moralitate a dlui profesor Iorga, Lascarov-Moldovanu a știut să desvolte personal darurile sufletești primite și să dăruiască, la rândul-i, altora, sub forma unei crescute spiritualizări prezentată în haina de vis a frumosului. Acest scriitor s'a impus mai ales prin descrierea naturii, descriere complexă, muzicală și ingenuă, prin prezentarea variată a realității bio-cosmice a satelor noastre, prin stilul său diafan și disciplinat totodată, grațios și organic, asemenea unui râu ce curge printre dealuri, și, peste tot, prin sărbătoreșcul natural al vizărilor sale morale.

„Mamina“ e povestea devotamentului unei mame, care, prin iubirea și bărbăția impresionantă a energiei ei, își duce familia la biruință, ca pe o corabie, peste furtunile mărilor, către liman. Pentru noi, pedagogii, mai ales, trei probleme atrag atenția în această operă: problema mamei, a familiei și a religiei. În adevăr, „Mamina“ e împletită, în cadru de natură, din aceste trei fire, din acestei trei sunete spirituale, cari, cu multele lor tonuri secundare, izvodesc o gravă baladă a sacrificiului și izbânzei materne.

Se știe ce importanță are mama în educație. Pestalozzi voia să întemeieze educația poporului pe energia mamei. Datorită legăturii organice, instinctive, dintre mamă și copil, cari produc solidaritatea, iubirea și recunoștința, mama are rolul fundamental în evoluția sufletului de la anomie, prin eteronomie, la

autonomie. Pestalozii a dorit chiar o serioasă pregătire pedagogică a mamelor și a consacrat mamei cele mai însemnate cărți ale sale. Dar astăzi aceste lucruri încep să nu se mai simtă așa de profund ca odinioară, când dacă nu era teoria lucrului, era în schimb realitatea acestuia. Căci azi trecem și printr'o criză a mamei. Am văzut educatoarele care nu numai că n'au copii, dar se îngrozesc la gândul că ar putea să aibă! Nu e rar să se vadă cum copiii ori nu sunt iubiți deajuns, ori sunt iubiți excesiv dar egoist, ceea ce e mai rău și decât lipsa de iubire. Și doar mama e, dela natură, realitatea cea mai vie a vieții, *maternitatea e forma cea mai adâncă și mai monumentală a instinctului vieții ca atare*. Femeea devine majoră și monumentală prin maternitate. Intr'o civilizație artificializată ca cea de azi, era fatal însă să apară și o criză a mamei, efect și cauză a relelor actuale. În „Mamina“ ni se desfășoară, într'un tablou manific, imaginea tradițională și așa zicând transcendentă a mamei, așa cum în fond poate fi aproape orice femeie, dacă civilizația epocii nu o deviază. Așa că ceea ce face Lascarov-Moldovanu, în forma concretă și amabilă a artei, e nu numai o redare a maternității, dar și, pe deoparte, a adevăratei feminități, și, pe de altă parte, a ceea ce trebuie să fie o civilizație autentică, organică, pură, zidită pe instinctele mari ale vieții, iar nu pe diversivunile superficiale și anarhizante.

Familia e mediul firesc al educației. Ea e cel mai bun corectiv, pe care viața adevărată l-a dat omului. Căci omul e egoist, dar familia îi adaogă instinctul posterității și al lepădării de sine. După aceea, în familie se dezvoltă cel mai propriu sentimentul religios. Psihologii și pedagogii au arătat că reprezentarea divinității se face la copil după ima-

ginea părinților. În sfârșit, în familie ia naștere sentimentul de frățietate, care e adevărata bază a vieții morale în general. Pentruca o familie să aibă aceste virtuți, trebuie însă să fie o familie autentică. Nu „familiile“ așa de frecvente azi, în cari bărbatul își păstrează psihologia de holtei și femeea pe cea de celibatară, cari sunt o manta de vreme rea, o asociație forțată de burlaci masculini și feminini, în care copiii sunt victime ori nu există. În „Mamina“ se pictează complex și cu o intuiție rară și suverană, ceea ce trebuie să fie o familie, după legile biologicului adânc, cari în acest domeniu se identifică — dovedind că pământul și cerul sunt în fond aceeași realitate!

Cât despre religie, în forma ei liberă, ordonată și creiatoare în același timp, numai un talent așa de religios și de cultivat ca al lui Lascarov-Moldovanu putea să vorbească astfel.

Religiozitatea, mergând până la culmi de înțelegere imaculată și transfigurată, este elanul suprem al acestei cărți, pânzele albe în cari suflă curenții nevăzuți ai realității eterne, pentru a conduce corabia spre marile și dreptele destine ale vieții omului.

A fi tratat aceste trei probleme educative, a mamei, a familiei, a religiei, într'o formă, care nu numai că nu are în ea nimic didactic, dar e libertatea însăși, e pentru Lascarov-Moldovanu o mare izbutire, pentru care mai ales noi, oamenii școlii, trebuie să-i fim recunoscători. „Mamina“ e cartea cea mai patetică și mai spirituală a anului nostru literar: niciodată nu s'au spus la noi adevăruri mai grave într'o formă mai grațioasă.

Însfârșit, să vorbim și de o carte aproape necunoscută, o floare modestă dar dintre cele mai delicate. E vorba de volumul „Din țara visului“,

al scriitoarei Florica Rădulescu, autoare a unei traduceri din Andersen și a mai multor plachete de poezii, însemnări, epigrame, nuvele, schițe, povestiri... „Din țara visului“ — numit așa, fiindcă de cele mai multe ori un vis e motivul concret al inspirației — e o colecție de povești dedicate „copiilor de pretutindeni“. Literatura românească actuală aproape că nu mai are adevărate povești. În general ele sunt ori trucaje cu elemente din basmele poporului, ori localizări, ori greoaie și sterpe expuneri didactice. Tocmai de aceea sunt mai mari meritele, de cari dă dovadă cartea aceasta. Lăsând la o parte unele neajunsuri secundare, mici scăpări din vedere, „Din țara visului“ cuprinde tocmai ceea ce este esențial acestui gen și anume: *sufletul de basm*, fantezia depersonalizată și organizată parcă de lucrurile înseși, ca într'un stil obiectiv de viață, acel duh primordial care știe să se exprime în logica mitului, de unde rezultă o putere de seducție cu atât mai mare, cu cât ideia că povestea are un autor dispăre mai mult! Micile povestiri ale acestei scriitoare sunt așa de mult intrate în logicul epic, încât nu prezintă nicăiri eforturi și umpluturi, ci pretutindeni e concentrare, densitate de fapte și totuși degajare, fluiditate, așa cum pretutindeni au un fel de dinamism al lor unit cu gingășie și suavitate. Ceea ce le mărește valoarea, e că fiecare e străbătută de un sens moral, lăsat grațios să se întrevadă ca și când nici n'ar fi fost pus anume, toate devin simboluri fiindcă fiecare în parte e o lacrimă, un cristal, un acord limpede de harfă, în care s'a irizat parcă în neștire un gând... Și dacă la toate acestea se adaugă limpiditatea liniei narrative și limba românească aleasă, înmuiată în simplitate și în ceva candid, care e al întregii cărți, se vede că avem de a face cu o operă, ce o poate lua înain-

tea altora, cari navighează pe valurile reclamei.

În școală, această carte poate fi întrebuințată cu succes. Ea are ce-i trebuie psihologiei copilului, adică duh autentic de basm, dar de ficțiune, lipsă de personalism și de prețiozități, fapte multe, vioiciune în desfășurare și totuși aerisire permanentă iar, pe deasupra, un înțeles moral, totul în bun graiu românesc. Aceste povestiri pot înlocui basmele scalpe ale pedagogilor fără talent literar ori acelea ale industriașilor literaturii, cari au luat în exploatare copilul ca pe o nouă moșie — și-i pot ajuta chiar lui Foerster să se mai odihnească din când în când...

Am vorbit de aceste trei cărți — un breelan literar — și am dori, ca pe lângă cele câteva studii de pedagogie, de știință, pe lângă alte bune opere de literatură, ele să se găsească în programul de lectură al vacanței acesteia, program pe care orice om al școlii are grijă să și-l întocmească.

E greu să faci artă. Dar e și mai greu să faci artă curată, să unești frumosul artistic cu frumosul moral, literatura cu puritatea. Și totuși într'o cultură sănătoasă, aceste două feluri de frumos n'ar fi trebuit să se despartă niciodată. Cele trei cărți citate aici perpetuează un spirit, care a dispărut în foarte mare parte, dar un spirit care trebuie să vină. Ele nu numai înalță sufletul, ele nu dovedesc numai că e posibilă o artă curată, dar mai dovedesc și că atunci când se asociază, în libertate, artisticul cu moralul, ia naștere o altitudine spirituală, la care nu se poate ridica histrionismul literar și senzual fie cât de aurit, și cât de preamărit de mirmidonii epicureismul cultural.

Iunie 1934.

MONTESCA

Invățământul obiectiv

11. Studiul naturii înobilează sufletul și înviorează și justifică învățământul obiectiv, care nu mai e exercitarea mecanică, precară și goală, care umbrea școala „metodei experimentale“. „Obiectele“ există și acum, dar nu luată la întâmplare; și nu e importantă nomenclatura și catalogarea calităților lor, sau înșirarea părților lor, care constituie scopul învățării; ele nu mai sunt vechile „obiecte“, sunt momente de viață; nu sunt deslipite de lumea lor și duse, cu expediente mai mult sau mai puțin potrivite, într-o ambianță artificială, unde reușesc să fie numai lucruri moarte și indifferente; sunt toate vii; fiindcă și stânca prinsă și observată în torentul în care întâmplările cosmice, geologice, meteorologice și fizice au dus-o, are viața sa, și adică istoria sa, și ne-o povestește — și noi o trăim în întregime, numai să știm s'o întrebăm, s'o ascultăm și s'o înțelegem.

Așa-i și cu plantele și animalele: tipuri, clase, ordine, specii, familii, neamuri și câte alte distincții s'ar mai căuta, care le împart și le subîmpart cu hărnicie și exactitate, ce bine aduc sufletului copilului? Ce lume mai largă deschid ochilor săi? Cu ce dragoste mai mare hrănesc sufletul lui? Cum îi sporesc viața? În totul munca școlastică e o gradăție care ține seama de capacitatea copiilor și de diversitatea atitudinilor lor în timpul în care frecventează școala; și e o înlănțuire, o coordonare, o legătură ca de cauză și efect, de precedent și consecvent, de teoremă și corolar între toate momentele, toate activitățile, toate ocupațiile și exercitățile și manifestările vieții școlastice. Aceasta a fost foarte clar și prezent în mintea Aliciei Franchetti, care a fondat școala; e lucru clar și prezent și ac-

tivant în mintea dnei Maria Marchetti, care conduce însăși școala, și în mintea profesoarelor care o fac. Și pentru aceia școala are mare putere de educare și, prin urmare, este în același timp școală de învățătură și caracter, de lumină intelectuală și bunătate; pentru că nici o clipă nu e pierdută; nu sunt împrăștiate energiile, așa cum se întâmplă dacă nu în opera învățătorilor singuratici, în aceia a grupurilor de învățători, — în care nu e rar cazul ca unul să strice, fie chiar din neștiință — din cauza diferenței de pregătire, sau de metode, sau de temperament — tot ce-au făcut ceilalți — și reușește la sfârșit să dărâme mai mult — și să creeze scepticismul intelectual și moral, decât să clădească. Nici nu e, posibil, din cauza acestei coerențe și continuități și organicități de spirit, de forme, de metode și de ținute, prin această credință pentru lucrurile naturale și pentru respectul absolut care urmează sufletului copilului și manifestărilor sale, nu e posibil să întâlnești nesinceritate în ținută, lipsă de lealitate în conduită, de seriozitate în muncă și în ocupații.

Toleranță și respect chiar și pentru greșeli, care nu minunează și nu deprimă, fiindcă sunt simțite ca momente necesare ale învățării; să spui totdeauna adevărul (cum o spune și-o arată fățiș natura) din respect pentru propria demnitate personală și pentru aceea a altora; nici o prefăcătorie, nici din partea inteligenței, nici din partea puterii, respectă spontan libertatea altuia; pe care aș numi-o absolută, fiindcă exercițiul unei libertăți individuale, lipsă de orice exhibiții științifică, și de aceia nu fraze inutile și nici retorică, nici din partea elevilor, nici din partea profesorilor. Simplitate

și nevinovăție în tot; credința ca o dispoziție continuă a sufletului, adică nu în cuvinte, ci în acțiunile care se îndeplinesc: iată scheletul etic al școlii și antrenamentul pe care îl aduce în formarea caracterului.

Studiul naturii e ordonat la Montescă după experiența vie a Luciei Latter, (care a fost oaspete a Baroanei și a cărei foarte bună lucrare asupra „grădinaritului predat copiilor“, dânsa a pus să fie tradusă de Bice Ravà și să fie publicată în 1908 de către societatea de editură Dante Alighieri și Segati); și experiențele adoptate pentru a ilumina și a integra ceea ce poate fi relevant în mod direct de către viața plantelor și animalelor, au fost în mare parte luate din indicațiile conținute în „Practical nature study vor Schools“ a lui Oswald B. Latter (Londra, I. M. Dent e Co. 1907), „tutore“ al Colegiului „Keble“ din Oxford. Ajutător constant și prețios al observației directe e desenul, care fără să aibă scopuri artistice, dă rezultate importante chiar și din punct de vedere pur estetic. Și sunt forme de exercitare principale: Calendarele; însemnările meteorologice; observațiile sistematice asupra nașterii, dezvoltării, propagării, relațiilor, *obiceiurilor* plantelor și animalelor; tratarea subiectelor lunare; experiențele; excursiile și exploatările.

Desemnul

Desemnul este unul dintre mijloacele de muncă și de studiu preferate și însoțește toate studiile; însă își păstrează totdeauna valoarea de mijloc, și ca să spunem mai exact, de mijloc apt de a desvolta în copil aptitudinea de a-și da seamă de formele pe care le vede cu precizie îndestulătoare, pentru a le reproduce, De aceea nu are scopuri artistice,

ci naturalistice sau științifice: nu servește să dea ocazie copiilor de a substitui măzgălituri și ideograme-cuvintelor, expresii grafice judecăților formulate mai lămurit; așa dar nu este cel dintâi limbaj scris al copilăriei, ci proba unei observări care, în vreme ce devine haină spirituală, devine mai atentă și mai precisă și care, precizându-se ca observație (sau ca hrana cunoașterii) îmbunătățește ca expresie și adică devine mai fină ca tehnică. Copilul desemnează totdeauna după natură și caută să reproducă formele naturale pe care le vede, în felul în care el însuși le vede, și poate prin ceea ce puterea sa de observație îi îngăduie să vadă; dar fiindcă este vorba totdeauna de obiecte naturale (frunze, flori, fructe, animale mici) ceea ce mai cu seamă interesează în școală, e ca el să observe bine ceea ce trebuie să desemneze, și exactitatea desenului slujește ca să probeze exactitatea observației lor. Desemnează după natură chiar și copiii din prima clasă, adică acei care ar fi cei mai îndreptățiți să se exprime prin ideograme și ale căror expresii grafice ar avea, sau ar putea să aibă naiva nevinovăție care place și mișcă atâta.

După reforma programelor, chiar și la Montescă s'a introdus desenul liber, care ar fi în oarecare măsură, ca și povestirea grafică, istorioara exprimată prin imagini în loc de cuvinte. Dar nu a prins; n'a găsit o ambianță potrivită, nici în preparația învățătoarelor, nici în activitatea complexă a școlarilor. Cu mijloacele sale Montescă ajunge la un scop artistic; desemele copiilor săi, sunt manifestarea acelor expresiuni-intuitii care se numesc artă, și-și face datoria chiar și față de noi-le programe, care pe drept cuvânt fac din învățământul artistic una din fundamentalele activități ale

școlii italiene; iar pretinderea reproducerii formelor naturale, îndeamnă pe copil la o muncă răbdătoare și disciplinată, care este în cea mai mare măsură și trudnică cucerire de sine și care se exprimă în perfecțiunea graduală a tehnicii; necesitatea de a se exprima clar și precis și cu absolută sinceritate așa încât imaginea fixată să redea evidentă pe acea care trebuie reprodusă și ca să mărturisească seriozitatea muncii; imposibilitatea de a recurge la substituiri, la amintiri, la plagiate învederate și ascunse și pentru aceia naivitatea și spontaneitatea fiecărei opere; fac astfel încât abilitatea artistică să devie un fapt moral, fiindcă arată sufletul celui care lucrează — voința sa de a reuși în a se învinge, cinstea sa, puterea sa de atenție, gradata extindere a capacității sale de observare (care apoi e capacitate de intuiție) ca și a stăpânirii de sine a lui asupra ființelor și lucrurilor cu care vine în contact și care constituie lumea. Formele și culorile prin care natura manifestă alternativa schimbare a aspectelor sale, se întălesc ca elemente de viață în sufletul copilului, și în timp ce sufletul său se întregeste trăind viața care i se descoperă în nesecata ei bogăție, ochiul și mâna sa încearcă să releve și să redea imaginile cu armonioasă sobrietate, cu bun gust, cu măsură, cu perfecțiune de tehnică: semne sigure de abilități și activități artistice, mijloace, care nu dau greș, de înălțare sufletească. Școala și prin desemn, rămâne credincioasă spiritului care o instruește; alături sufletul copilului de ființele care-l înconjură; îl face să le asculte glasul; să descopere legile care stăpânesc raporturile; să admire frumusețea formelor; să înțeleagă iubirea care ne disciplinează soarta; să guste poezia vieții, hrănind acel sens de profund respect pe orice cale a mani-

festării sale, care este sinceră, curată și neștearsă ținută religioasă.

Calendarul

13. Calendarul care-și ia numele dela Montesca și a cărei întrebuințare au generalizat-o programele, e o foaie mare de hârtie de culoare albăstrie, pe care în fiecare dimineață, copii desemnează, pe rând, de bunăvoie — chiar spontan, un obiect caracteristic pentru anotimpul pe care ei l-au ales (o crenguță cu muguri închiși, o floare, un fruct, o boabă, o păstaie, o creangă înflorită, etc.) și pe care l-au adus la școală. Programele *Reformei* au primit exercițiul și sunt în ceea ce-l privesc, de o claritate exemplară. Spun: pentru a ațâța *întrecerea desemnului*, trezind un spirit de curiozitate și de observație mai viu, la începutul fiecărei luni, în fiecare clasă se va lipi pe perete o foaie mare de hârtie groasă, împărțită, cu creionul, în dreptunghiuri multe și mari. În fiecare zi un elev dintre cei mai îndemânatici la desemn, cu învoirea învățătorului sau din ordinul său, va deslipi foaia, și, depărtându-se de tovarăși, va desemna în unul din dreptunghiuri un mic obiect după gustul său, adus de el însuși la școală, sau observat în drum spre școală. Fiecare desemnator îl va însemna cu data și-și va iscăli desemnul. Adunarea acestor mari foi va forma un fel de *calendar al observațiilor* făcute de copiii în timpul anului școlar, conținând *redarea succesivă a variației naturii înconjurătoare*. E vorba, așa dar, de un mijloc de observațiune individual și liber, dar nu fără coordonare și disciplină a naturii și o reprezentare adecvată a variației sale. Mijloc de a trezi un spirit de cercetare și de observație mai viu, imbold pentru o nobilă întrecere de perfecționare; manifestări de preferințe personale

în alegerea a ceea ce pare mai caracteristic în schimbarea înfățișării câmpenești, chiar și calendarul, la Montesca, e o lucrare serioasă și ordonată, și slujește cu totul la altceva decât la a răsplăti mica vanitate decorativă a învățătorului și elevilor care se complac în a-și vedea dessemnele grozav de colorate, atârinate pe pereții școlii. Nu e o pierdere de vreme, ci o muncă rodnică, ra-

țional legată cu toată activitatea școlărească ce mai rămâne, în programul căreia și-a însemnat locul și voința; și de aceea a meritat pe drept cuvânt să fie extins la toate școlile și urmărit în spiritul său, și adică nu ca o culegere, ci ca un mijloc de a studia schimbările naturii.

FRANCESCO BETTINI

Inspector al școlilor din Florența
(Trad. Yvonne Rossignon)

CEA DINTĂI NEVOIE : SĂNĂTATEA

Nu se poate îndeajuns spune cât de gingașă e problema ridicării, prin cultură, a sufletului unui popor și cât de băgători de seamă trebuie să fim, atunci când voim să schimbăm ceva din el. Mereu ne paște primejdia stricării unor lucruri pe care astăzi numai din nepricepere nu le prețuim, dar de care va veni poate vremea să ne pară rău.

Și lucru ciudat: tocmai aci, unde era primejdia mai mare și rostul nostru mai îndoelnic, s'au ivit străduințele cele mai mari de acțiune culturală. Am mers așa, pe o muchiie de cuțit: concentrându-ne toate puterile în propaganda cărții și alfabetismului, mărginind cultura întreagă între zidurile școlii și programele de serbări culturale, toată munca noastră a stat gata să fie ori zadarnică, ori de-a-dreptul vinovată.

În timpul acesta uitam sistematic un lucru de căpătăiu: între cultură și învățământ, sunt deosebiri de făcut. Într'adevăr, să presupunem că întreg programul școlar și extrașcolar este realizat. Să ne închipuim un sat în care toți sătenii sunt știutori de carte, toți cetind bibliotecile sătești, toți venind regulat la șezătorile culturale, toți ascultând programele de radio și urmărind regulat filmele culturale. Mai mult decât atât: să presupunem că am avea cu

adevărat o carte bună, un program de radio potrivit, teatru și conferințe pe potrivă sătenilor. Ei bine, toate acestea ar putea să fie zadarnice. Căci săteanul trăește astăzi în neagră mizerie trupească. E de-a-dreptul ridicol să vorbim numai și numai de o ridicare prin carte, a satelor. Atâta timp cât e ros de boli, prost hrănit, prost adăpostit, fără de ajutor medical, trăind, într'o neome-nescă murdăria, un traiu neomenos, îi trebuie neapărat „cultură“ săteanului nostru, așa cum îi trebuie chelului tichie de mărgăritar.

Iată de ce putem spune că mai toată activitatea noastră culturală de până acum, a pornit pe dos. Ne-am pus toată silința în a trezi artificial lucruri care nasc de la sine. Am vrut să schimbăm mentalitatea și mijloacele de a o face. Am făcut școli și biblioteci și am socotit că, în România, unde învățământul este liber, gratuit și obligator, este de aci înainte o rușine să avem neștiutori de carte. Dar de lucrurile sănătății ne-am apucat doar îndoelnic. Și totuși sănătatea publică trebuie să fie făcută și poate fi făcută, exclusiv prin mijloace de stat. Spitalele, depozitele de medicamente, controlul sanitar la domiciliul oamenilor, toată acțiunea de igienă socială, nu se pot face decât cu ajutorul unei or-

ganizații centrale, ajutată de școală și de cămine culturale. Aci ar fi trebuit să se facă simțită, mai întâi și mai adânc, voința centrelor orășenești de a face ceva pentru ridicarea culturală a satelor. Ar fi trebuit — după atât amar de vreme de când avem o Românie modernă — să existe astăzi, nu numai spitale regionale, care așteaptă răbdătoare să le vie bolnavii la consultare sau internare — și să-i aștepte deseori cu grijă, căci lipsa totală de mijloace bănești pun spitalele rurale în neputință de a funcționa, — ci ar fi trebuit să vedem aceste spitale lucrând cu ajutorul unei întregi rețele de instituții permanente, în fiecare sat, la o muncă mai mare decât aceea a vindecării bolnavilor și anume la munca înlăturării cauzelor de îmbolnăvire și la ridicarea generală a felului de viață de la sate. Și școala, precum și căminele culturale, ar fi avut aci rostul lor.

În situația de astăzi însă, cei mai mulți dascăli de școală se simt fericiți dacă frecvența școlară în satul lor este satisfăcătoare. Dar nu se simt personal vinovați dacă școlarii mor de variolă. Lucrul nu-i privește. Luarea măsurilor de apărare împotriva bolilor atârnă de medic și de Ministerul Sănătății, nici de cum de cel al Instrucțiunii publice.

De aceia cu greu convingi pe falsii culturali că este o crimă împotriva culturii să lași astăzi să moară pe cineva de variolă, ceea ce este semn al unei sălbăticii în organizarea de stat și a unei lipse de priveghiere, cu totul de nesuferit. Și este o batjocură să-i dai pe deasupra, radio și cinematograf. Un om de cultură nu și-a îndeplinit datoria dacă se mărginește a răspândi în popor cartea. Sunt și alte bunuri culturale decât cele ale instrucțiunii. Și deopotrivă e bun cultural biblioteca, cum e și farmacia și curățenia trupească.

Rostul omului de cultură la sate, rostul învățătorului deci, este să răspândească și să facă a se bucura toți oamenii, de toate bunurile culturale și cea dintâi datorie a lui, cea în care îndoială nu poate fi, este aceea a sănătății. Putem sta la îndoială dacă este de dorit să înlocuim vechia literatură populară tradițională, bun obștesc născut mereu viu prin creația personală a fiecăruia în parte, cu literatura uniformă a cărții, față de care cetitorul nu mai e decât un consumator, iar nu un creator ca până acuma. Putem sta la îndoială dacă este bine să răspândim șansonete și muzică occidentală, spre înlocuirea vechilor cântece populare, alcătuite cu totul altfel, în altă tradiție și în alt suflet. Putem sta la îndoială dacă e bine să răspândim credințe pozitivistice scientiste la sate. Ne poate părea rău de fatalitatea cu care „unde vin cu drum de fier, toate cântecele pier” și de ivirea generalizată a unui țaran care știe că omul descinde din maimuță și apreciază muzica lui Wagner.

Însă nu putem sta nici un moment la îndoială în privința nevoilor culturale ale sănătății populare. Când este vorba de igienă populară, cea mai dârză, și la nevoie, violentă acțiune, este binevenită. Cu sila chiar, să ne străduim a face ceva. Nu-i poate strica nimănuia, nici când, să nu fie alcoolic, sifilitic, putred de tuberculoză, ros de malarie, și pelagros nehrănit. Și numai bine va fi, dacă nu ne vor muri copii în murdărie.

Suntem solidar responsabili, noi, toți aceia care ne bucurăm de civilizația modernă, să nu ne lăsăm țara să moară de mizerie trupească. Fără de acțiunea culturală în domeniul sănătății, vom semăna cu aceia care badijonează cu tinctură de iod gomele sifilitice, sau dau cu spoială

pe fața leprosului. Mai bine sănătos și incult, decât cult de falsa cultură pe care o poate avea un om care zace în boală, din mizerie și necunoștință. Dascălul de școală trebuie să știe că până la medic, cu organizația aceasta defectuoasă pe care ne-o permite sărăcia și trândăvia noastră, avem și noi, fiecare în parte, o datorie de făcut.

O datorie atât de simplă! Nu e vorba să facem noi singuri, de la început, totul. Nu e vorba să înlocuim noi pe medici și organizarea spitalească, ci să-i ajutăm numai, prin crearea unei continue mișcări de igienă publică și printr'o organizare de asistență și supraveghere la domiciliu.

Știu că uneori e greu. Deseori, cel dintâi care se supără este medicul. Mi-aduc aminte cum într'un sat din depărtata Basarabie, predam unui medic rămășițele unui depozit de medicamente de pe urma unei campanii de medicină socială, făcută în sânul unei monografii sociologice condusă de Profesorul D. Gusti. Am adus, cu acel prilej, medicului un sătean ca să-l vadă. Ce să mai ocolesc fapta? L-a dat afară în bătaie! Dar asemenea cazuri sunt cu totul rare. De regulă, vom întâlni medici care își înțeleg rostul și nu vor refuza ajutorul pe care suntem datori a i-l da. Acest ajutor consistă în primul rând în sfat bun, dat la nevoie bolnavilor. De aceia un învățător care știe perfect de bine „treptele formale“, dar nu știe elementarele noțiuni de igienă și medicină, nu este un învățător bun. Grija lui de copii trebuie să treacă dincolo de sălile de clasă, până la priveghierea întregii lor vieți. Aceasta presupune însă cunoașterea și priveghierea familiilor elevilor. Un învățător adevărat, trebuie să treacă regulat prin casele părinților. Să se obișnuiască a avea legături cu ei, nu nu-

mai cu prilejul aplicării amenzilor școlare, ci deosebi, cu prilej sau fără.

Cunosc un preot din părțile Gorgului, care trecea așa mereu, din casă în casă. Cu vorbă blândă și simplă, se amesteca în toate: „Taică, da' ce-i cu murdăria de acolo?“, sau „Așa, așa, taică; e tare frumos aci la voi“, îl aud încă spunând. Și atâta era de ajuns, ca lumea să știe că este bine să fie curat în casă, căci „taica părintele“ era în stare, la nevoie, să-i „probozăluiască“ în Biserică, spre rușinea lor.

Simpla trecere prin casele oamenilor, de pildă acolo unde s'au născut copii, e de ajuns ca să scadă simțitor mortalitatea infantilă. Și repetarea regulată a acestor vizite, e de ajuns ca să ridice felul de traiu al oamenilor. De rușinea ta, își dau oamenii silința să facă, din toată sărăcia lor, măcar atâta cât este cu putință. Oamenii iubesc priveghierea celor pe care îi socotesc mai mari decât ei și câte prietenii bune, temei și punct de pornire al ridicării culturale a satului, nu se pot face așa, prin simplul fapt că ai intrat în casa omului și ai găsit cuvânt alinător la suferinți tăcute, sfat bun la nepriecere și îndemn la străduința care tocmai șovăe.

Ni se spune mereu, de câte ori vine vorba de sănătatea sătenilor, că la sate oamenii se lecuiesc cu babele și că nimic nu se poate face pentru ridicarea stării lor igienice. Dar vindecarea cu babe — care și ele de multe ori știu destul de bune principii de medicină empirică — este un semn că săteanul prețuiește sănătatea și și-o caută cum poate. Dacă omul de cultură de la sat ar înțelege că e de datoria lui să se amestece și în trebile acestea, oamenii vor veni din ce în ce mai mult la ei și vor putea fi astfel îndrumați pe calea cea bună.

Dacă n'ar fi decât înlăturarea a-

numitor prejudecăți stricătoare și încă ar fi o treabă de făcut pentru învățător, în ajutorul medicului. Astfel în județul Gorj, unde „doda“ nașa copilului, îi este ritual și moșă, mi-a fost dat să întâlnesc cazul unei lăuze care, în lipsa „dodei“, a fost moșită de către propria ei fată, în vârstă de 10 ani, cu asistența altor femei mai în vârstă, dar care nu se puteau amesteca în trebile „dodei“. E limpede: intră în căderea cărturarului să distrugă asemenea prejudecăți dăunătoare.

Văd, în definitiv, lucrurile așa: un învățător care să nu stea izolat, în casa lui și la catedra lui: ci care să se amestece zi de zi, an de an, în vieța gospodăriilor. De rușinea și de dragul lui, gospodăriile acestea ar începe să fie mai curate și oamenii să ducă un traiu mai omenos. Incetul cu incetul s'ar deprinde apoi cu nevoia curățeniei și a îngrijirii medicale. La urmă, cu toții, după ce un nou curent s'ar fi născut în opinia publică, ar pretinde organizațiilor de stat un serviciu sanitar în slujba căruia s'ar pune toate iniția-

tivele particulare, care să facă din neamul românesc ceea ce nu este acum, adică un neam sănătos.

Cei care cunosc ce se petrece cu sănătatea poporului, știu că nu este de glumă: aci e problema de viață și de moarte a neamului. Zadarnică toată străduința noastră de instrucție publică, dacă neamul moare. Ne mor copiii, ne mor oamenii maturi; *ne mor cu atât mai mult cu cât părăsim traiul patriarhal de odinioară și intrăm în cel modern, fără să avem corespunzătoarele organizații de igienă socială.*

Iată pentru ce, bună treabă o fi o bibliotecă sătească, dar mai bună-î o baie populară. Și bune șezătorile artistico-literare, cu coruri, fanfare și discursuri, dar mai bună este modesta și tainica operă de asistență socială, pe care o poate face cărturarul la sate.

Măcar de-am ști alege, între fățărnicia serbărilor și munca necunoscută, dar rodnică, de zi la zi, calea cea bună!

H. H. STAHL

asistent universitar

CUM LUCREAZĂ AMERICANII

(După un articol scris de Charles W. Fergusson în revista „The Reader's Digest“ din Pleasantville — New-York — în Septembrie 1933).

Americanii au trimis în anii 1916-1928, 116 milioane de dolari pentru ajutoare în țările din Orient, tot bani strănși ca daruri benevole. Cu suma aceasta au scăpat un milion și jumătate de oameni de moarte prin foame și au hrănit, îmbrăcat și crescut, una sută treizeci și două de mii de copii rămași orfani în urma răz-

boiului. În anul 1929 conducătorii acestei acțiuni de binefacere s'au convins că scopul și-l ajung numai în parte. În deosebi copiii cădeau, cu tot ajutorul, în aceiași mizerie. În curs de trei ani s'a pornit o nouă acțiune de ajutorare, care avea să se extindă asupra Albaniei, Bulgariei, Palestinei, Turciei și Siriei. Ea se numește „*Fundațiunea pentru Estul apropiat*“.

Dăm câteva exemple de felul cum lucrează această Fundațiune.

Ea și-a pus drept țintă să *deprin-*

dă pe oameni cu mijloace, cari să prevină boalele și să le arate în mod practic cum să-și îmbunătățească gospodăria lor rurală .

Lucrul nu e ușor, căci țăranii din țările numite mai sus sunt și mai încăpățânați de cât ai noștri, când e vorba de înnoiri și de abateri dela tradiții vechi.

Americanii au trimis specialiști. Când intră unul din aceștia într'un sat nu face vorbă multă, ci zice: „Ia să vă văd găinile!“ Ia o găină, o cercetează, apoi îi spune proprietarului dacă va oua sau nu. De pe fața plugarului se vede că el se cam îndoește de cele spuse. Acesta cercetează atunci 24 de găini și le examinează pe rând. Cele constatate că au să ouă, le închide într'un coteț de găini și-i spune că vor oua. Cele constatate că nu ouă, le închide în alt coteț. Convingându-se plugarul că are de aface cu un om mai priceput de cât el, va asculta și de alte sfaturi, cari să-l facă să aibă găini atât de ouătoare, în cât în loc de 50 de ouă să aibă cel puțin 200 anual dela una. Să nu uităm că oul e la plugar banul mărunț pentru sare, petrol, chibrituri și alte mărunțișuri din prăvălia satului, ba la o gospodărie bună rurală, cu o creștere rațională a găinilor, acestea pot produce un venit apreciazabil.

Tot în mod practic li se arată și nevoia de-a îmbunătăți rasa vitelor prin încrucișare. Până anul trecut (1933) au ajutat la producerea unui număr de peste cincizeci de mii de vite de soiu mai bun.

Americanii au înființat și școale practice de gospodărie rurală, unde tinerii învață în mod practic îmbunătățirile necesare. Prin Macedonia se află acum în multe sate tineri cari au terminat aceste școale, dar terminându-le, ei nu au primit o diplomă plecând din ele, ci câteva ouă de soiu bun de găini, rațe, găște, un

tăuraș, o capră de soiu, etc. In Grecia mai ales țin să îmbunătățească rasa caprelor, căci laptele acestora e hrana principală și afară de aceea el nu conține bacilii tuberculozei.

Trimișii americani lucrează mult și pentru îmbunătățirea stării sanitare. In Grecia, mai ales de când au venit și sutele de mii de Greci din Asia Mică, bântue grozav tuberculoza, pe lângă alte boale ale organelor respiratorii. Americanii au luat la o parte două mii din acești emigranți și i-au hrănit trei luni cu lapte, dându-le și untură de pește. Au pus sub observație și alte două mii, fără a-i supune aceluiași tratament. Din cei tratați, s'au îmbolnăvit de tuberculoză un număr foarte redus, pe când procentul de îmbolnăvire la ceilalți a fost îngrozitor.

Mult bântue și malaria sau trigurile de baltă în țările acestea (ca și la noi în România). Câțiva membri americani s'au dus într'un sat bântuit de malarie și umblând din casă în casă, au constatat că în anul premergător locuitorii au avut de pe urma boalei o pagubă de peste două sute de mii de lei (zile nelucrate din cauza boalei, leacuri, cazuri de moarte). Când le-au dovedit ulterior paguba și le-au arătat că stropind suprafața apelor din bălți cu o materie otrăvitoare, care cu aparat cu tot costă cincisprezece mii de lei, s'au învoit să cumpere un astfel de aparat, ca să stropească în timpul când se împerechează fânțarii, cari prin împunsătura lor transmit microbii malariei.

Americanii au mai înființat și biblioteci ambulante, ale căror cărți s'au învățat plugarii să le citească cu plăcere. Dar în Casa de citire nu sunt numai cărți, ci și fel de fel de unelte, așa că ei se deprind și la muncă industrială. Și nicăeri nu au oamenii atâta timp liber pentru lu-

cru, ca la sate — după terminarea muncii agricole.

* * *

Cele câteva pilde din acțiunea atât de binefăcătoare a acestei „Fundățiuni americane pentru Estul apropiat” ar trebui să ne dea și nouă de gândit. Învățătorii noștri învață cărți groase de științe agricole și de științe naturale, avem agronomi, ingineri și consilieri agricoli multe sute, școale agricole de toate gradele, dar îmbunătățiri nu prea vedem în gospodăria noastră cu toate ramurile ei. La școale e mai tot teorie, iar învățătorii, chiar și cei ce-au terminat școala normală cu destul teren agricol, făcând prea puțină experiență, nu pot produce mai nimic pe terenul acesta. Las' că ei și sunt vânturați mereu din cauza pacostei politicii de partid, dintr'un loc în altul. Agronomii, inginerii agronomi, etc. sunt oameni de birou, în loc să stea, fiecare după specialitatea lui, cu zilele într'un sat și să constate ce trebuie de făcut acolo. Iar școalele de agricultură ne dau aproape numai aspiranți la posturi în birou.

Poporului nostru îi trebuie înainte

de toate *demonstrațiuni practice*. Asta nu însemnează să nu-i dăm tci, reviste, broșuri, cari să cuprindă învățături pentru vieța lui gospodărească, dar acestea să fie un îndmen, apoi o fixare a cunoștințelor câștigate în urma demonstrațiunilor.

Pe lângă agronomi, mai mult fac învățătorii stabili în satele în cari școala are grădină mai mare pentru pomi și legume și teren de cultură în hotarul satului. Ar mai fi și preoții, cari dispun și de timp destul și au fost cei mai mulți împroprietăriți. Dar partea cea mare a acestora s'a orășenit și preoții își dau pământul în arendă, fără să arate în mod practic cum se poate îndrepta gospodăria rurală la noi.

Americanii, vărsând sute de mii de dolari în țările din Estul Europei își zic: banii ce-i cheltuim, ne vor produce cu timpul procente grase, căci cei instruiți vor avea trebuințe mai multe; ei având venit mai bun, vor cumpăra mai mult, chiar dela noi. Oare nu și-ar îmbunătăți preoții și învățătorii noștri chiar starea lor materială, urmând pilda Americanelor?

VICTOR LAZĂR

F E L E A C U L

Locuința sătenilor, ocupațiile, traiul, portul

Să mergem la casa unui sătean. Încă de pe la poartă ne cam dăm seama unde-am nimerit: la un om mai bogat sau mai sărac, mai gospodăruț sau mai nepriceput. Casa spune acest lucru despre stăpânul ei. După felul cum e ridicată, după starea în care se găsește pe dinăuntru și pe dinafară, după dependințe, poți judeca, fără să te înșeli, hărnicia, priceperea și punga omului; după curățenia casei și-a curții, după orânduiala de peste tot, după alesă-

turile de pe ștergare, de pe fețele de pernă și de masă, după așezatul bledelor din cui și după florile din fereastră, cunoști mâna și sufletul femeii.

În Feleac, cam în general, oamenilor le place să-și orneze porțile cu creștături în lemn — mai priceput sau mai stângaci — cu diferite înflorituri cu fierul ars sau să-și scrie numele pe ele și anul când le-au ridicat, totul însă fără nici un fel de valoare artistică.

Fiecare casă are în față o prispă — târnaț — cu pământ pe jos și înfundată cu scândură dreaptă. Din târnaț, intri de-a-dreptul în casă, de obicei cu 2 camere ce corespund una cu alta printr'o ușă. Tinda a cam dispărut, numai la casele bătrânești se mai găsește. Faptul acestor ar avea următoarea explicație: în dorul de a-și ținea o cameră mai curățică, unde să poată primi un străin, unde să se poată păstra zestrea fetelor fără să se afume, prăfuiască sau tăbăcească cu mirosuri de mâncare, femeile s'au gândit că la clădirea unei case să se mărească întrucâtva dimensiunile tindei, transformând-o în cameră de locuit, iar camera propriu zisă din planul oricărei case țărănești să fie păstrată după cum am spus. Iarna-i un buclucă, deschizându-se ușa de-a-dreptul afară, frigul năvălește cu grămada în casă. Dacă văd sătenii așa, unii dintre ei, nu toți, mai ales cari au copii mici, își schimbă reședința de iarnă în cealaltă cameră, mutând lucrurile de valoare dincoace până primăvara, când iarăși se mută.

Unele locuințe sunt construite din bârne de lemn, altele din cărămidă nearsă — vaioage — sau arsă, fiecare după puteri, toate lipite cu lut și văruițe, acoperite, cele mai noi, cu țiglă.

Afară de câteva excepții, camerele sunt cu pământ pe jos și cu grinzi pe sus. Una dintre cele mai chipeșe și mai igienice găsim la Dumitru Ion.

Soba — cuptorul — care încălzește iarna și pe care gospodina gătește mâncare, e bine îngrijită, frumoasă, cu plită și cu *ler* — cuptorul propriu zis — bine și cu gust lucrată din cărămidă colorată și făcută de câte-un zidar, om din sat.

Lada, care de care mai înflorată, păstrează zestrea fetei sau a tinerei neveste. În unele locuri sunt 2 sau 3

lăzi, căci și bătrânele mai au câte ceva de păstrat.

O *masă* sau două, lavițe cu spătar sau fără, vopsite sau nu, câteva *scaune*, un *blidar* și un *pat*. Patul e foarte interesant. O adevărată literă. Din cele patru colțuri ale patului obișnuit, făcut din lemn, cu tablii scurte, se ridică până aproape de tavan patru șipci împreunate sus, iarăși prin patru șipci orizontale, formându-se astfel un fel de paralelipiped gol — *herneu* — lung, lat și înalt cât patul. De acolo, de sus, femeia fixează, ca pe niște perdele, cearceafuri și scoarțe de care vrea și de care are: pentru toate zilele mai de purtare, pentru sărbători, mai frumoase. Cel care doarme în pat e astfel acoperit. Deasupra de tot, până aproape de grinzi, se pun, una peste alta, perne cu fețe alese, așa cum numai Românele știu să aleagă. Patul e întotdeauna așternut pentru culcare. Saltea cu paie sau paie libere, așternute cu un cearceaf de cânepă, perne umplute cu puf. Ridici perdeaua și te poți odihni în voe fără să te știe nimeni. Acolo e ferită fata mare de ochii cui ar veni până în ziuă la casa omului și-ar putea s'o găsească dormind cu țoalele asvârlite de pe ea, acolo naște femeia și-și petrece lehzia, acolo înfundă tinerii pe cei bătrâni când în casă se găsește un ginere sau o noră. Asta iarna, căci vara tinerii mai dorm prin poiată, prin șură, sau prin podul poieții.

Nu te mai sature privind alesăturile dela capetele ștergarelor ce se pun pe după icoanele de pe perete. Atâta gust și răbdare, atâta iscusință și dragoste de datină, de felul de a lucra apucat din bătrâni, numai Românca poate avea! Se zice că un lucru frumos și de adevărată valoare nu numai atrage privirea, ci o și reține. Cusăturile și alesăturile românești nu numai că atrag și rețin

privirea, dar o subjugă, o pironesc, pun stăpânire cu desăvârșire pe ea, dând un fior de admirație streinului, iar nouă unul de mândrie care ne încălzește până în vârful degetelor. Acolo, acasă la el, în fiecare lucrător, în fiecare încreștătură în lemn, în fiecare împunsătură de ac sau bătae de vatal, acolo e firea Românului, inima și mintea lui moștenită dela strămoși.

Aproape fiecare sătean din Feleac are un ceas de perete, un calendar, o fotografie. Ard lămpi cu petrol. Să ieșim în curte. *Grajdul*, după puterea fiecăruia și după vitele care le are. De obicei, după cum am mai spus, din nuele sau din bârne de lemn, lipite cu lut și acoperite cu paie.

Găsim unul ce iese din comun, construit din piatră, chibzuit și cu bună rânduială, în curtea unui bun gospodar, Dumitru Alexandru. Câte-o *bucătărioară* de vară — cohe — *șura*, de obicei lipită de grajd și sub același acoperiș cu el, unde-și adăpostește omul căruța și toate uneltele de plugărie; *cuptorul* pentru copt pâine făcut din cărămidă arsă, nearsă sau din nuele și lipit cu lut, câte-o *pivniță*, *fântână* — unde este — și *closetul*, mai încolo de lângă casă.

Ocupațiunea de căpetenie a sătenilor e aceea a tuturor țăranilor români: plugăria. Vreo câțiva sunt factori poștali în Cluj, dar cu gospodăria aci, câțiva lemnari sau ferari, ca oriunde, pentru nevoile satului. Femeile nu sunt chinuite, din cale afară, la munca câmpului cum am văzut prin alte părți. Ele mai mult pe lângă casă se învârtesc.

... *Femeie pe lângă plug.*

Ca bărbatul la țesut... dar asta nu înseamnă că nu se duc deloc pe lângă plug, că de nevoie ce nu face omul! Cam de obicei, sunt luate la sapă, la încărcatul fânului, la secere

și la culesul porumbului. Multe au mașini de cusut cu cari cos cele trebuincioase pentru casă.

Pâinea și-o fac din grâu curat sau amestecat cu secară și se îndoaie Românul cu pâine goală că laptele, ouăle, smântâna și găinile zboară pe piața Clujului.

Ciorba de fasole — fasole păzita — sau de cartofi — pere păzite — fasolea bătută, mămăliga cu brânză, mai variază regimul. Duminica și în sărbători își mai face creștinul rost de-o supă de carne, de-o oală cu sarmale, de niște tăeței cu brânză, de-o plăcintă, două.

Și așa, azi mai bine, mâine mai rău, trec zilele dacă e înțelegere în casă și are omul sănătate.

Cu portul, ceea ce se întâmlă mai în toate satele situate în apropiere de oraș. *Catrințele*, pe cari le măgăsești — ca pe-o amintire dragă într'un ungher de suflet — pe funduț vreunei lăzi roasă de vreme, au fost înlocuite cu rochii crețe și șorturi din stambă, barchet sau mătase vegetală, garnisite cu tot felul de panglicării colorate, catifele și tot ce mintea speculantului poate născoci pentru a înșela ochii și-a storcebanii. Din tot ce-i românesc, a rămas *pieptarul* din piele, cusut cu flori colorate în tot felul și *cămașa*, fără gulerul de clown și materialuț de târg pe ea, ci cămașa din pânză țesută în casă cu admirabilele-i cusături peste cot și la manșetă. A rămas cămașa, probabil pentrucă-i mai aproape de inimă. Pe deasupra cămășii, când e frig, femeile îmbracă fel de fel de bluze cu crețuri, cu volănașe și cu cerculețe, lepădându-se tot mai mult, zi cu zi de „*buitica*” apucată din bătrâni, făcută din postav bleumarin și tivită cu negru.

Bătrânii cârtesc și se sburlesc degeaba. Bărbații, întrucâtva, au rămas mai credincioși portului străbun, în afară de-acei ce-au înlocuit

Autoșul c'un fel de surtuc, tot din dimie sură, dar cu croiala mai orășenească. Ei poartă, iarna, cicioareci albi, strânși pe picior, iar vara umblă în ismene, pardon de expresie. Cămășile li-s largi și scurte, încrețite împrejurul gâtului, cu mânecile tot așa și cu gulerul și manșetele brodate, mai cu seamă la feciori. Pe cap poartă căciuli, iarna și pălării de paie, vara. Au unii niște pălării, Doamnă iartă-mă, de gândești căs de pe altă lume. Negre, c'un fel de turban împrejur și pline de pene de cocoș, cari curg până pe gât și de tot felul de drăcii: mărgele, paiete, panglici, mici oglinjoare. Numai modă unguerească poate să fie asta, strecurată aci în vremurile de demult. Nici nu sunt decât vreo câteva în tot satul, rămase dela bătrâni. Cei câțiva feciori le iau în sat la zile mari, dar par'că și lor li-e rușine de paiațaria aceea. Vor dispărea cu timpul, căci noi nu-și fac, numai aceia le poartă, cari le au moștenire. În legătură cu acest soi de pălărie — clop cu bertiuță — o biată fată a rămas de poveste. Se zice că pe când bătrânii satului de-acum erau feciori în floare, *clopurile cu bertiuță*, erau foarte căutate și purtate cu mândrie. Forma aceea neagră și-o cumpărau ei din Cluj, dar podoabele le puneau fetele, nu așa toate fetele ei, cutare fată îi punea feciorului care-i era ei mai drag și tot așa. Pe lângă mărgele și toate celelalte, trebuia să-i coasă acolo o întregă coadă de cocoș. Feciorii cari doreau să-și facă asemenea pălării, se dădeau pe lângă fetele cari aveau cocoși mai frumoși în sat. La una, biata, la care-i era drag tare un fecior, nu da Dumnezeu să crească coada cocoșului. Feciorul își cumpărase pălăria, cum să-l lase ea să se ducă la altă fată să i-o împodobească?... I se rupea inima! Ce se gândi atunci? Vecinul lor — Bagău — a-

vea un cocoș de toată frumusețea. Se duse pe turis, îl prinse, îi smulse coada și-o cusu frumos pe pălăria flăcăului, cu două păcate pe suflet: unul, cela cu coada cocoșului și l-a destăinuit ea, rugându-l pe fecior să nu spue nimănu. Feciorul n'a spus numai până când s'a dus la joc. Cu pălăria pe cap, cu penete ținutând încoace și încolo, în focul unei învărtite, îi trase o strigătură:

Penele din clopul meu...

Din cocoșul lui Bagău...

Și zi să te mai încrezi în ochii și în minciunile flăcăilor!... Atăta numai, că de pe vremea aceea a cam rămas cusutul penelor, în grija cui purta pălăria.

Mai departe, *tundra*, sură, împodobită cu postav roșu și albastru, lungă până mai jos de genunchi și despicală pe șolduri, e purtată iarna de bărbați și de femei. Pe cap, femeile poartă *năframă*. Fetele au coșii pe spate, în vârful căreia leagă o panglică colorată, iar femeile măritate, au coc. Așa că oricând poți deosebi, fără s'o cunoști, o fată de o femeie măritată. Și bărbații și femeile umblă încălțați cu cisme, dar bărbații mai mult cu bocanci. Mai de mult purtau opinci.

Sentimentul, dragostea de portul bătrânilor, nu e stinsă încă din nepotul sătenilor din Feleac. La drept vorbind, și port ca portul național românesc, nu mai găsești pe toată fața pământului și li-e drag din toată inima, cu toate că ei se îmbracă altfel. Ar sta zile întregi să tot privească pe copiii de școală cari la serbări, joacă dansurile naționale în costume românești. Mamele, cât de sărace, se sbat în toate felurile ca să le poată face câte-un costumăș sau să li-l împrumute de prin Cluj, de pe unde pot. Ba de dragul lor și-au făcut și vreo câteva fete mai mari, și-l poartă cu mândrie la sărbători. Deocamdată însă, rămâne ca

un vestmânt de sărbători, pe când ar trebui să fie de toate zilele.

Încetul cu încetul, cred că școala va reuși să introducă pe deplin costumul național la elevi. Înțeleg prin asta că fiecare copil să aibă costumul său propriu și nu ca să-l fie în ladă și să-l scoată la 24 Ian. și la 10 Mai, ci să vie așa îmbrăcat la școală, întâi mai rar, pe urmă mai des și mai des, până când, se va putea să vie cu el în toate zilele. Fetitele învățate să-și coasă singure cămășile și azi mai lămurind pe o femeie, mâine pe alta, încetul cu încetul se

face oțetul. Mai mare păcatul să părăsească sătenii din Feleac așa o frumusețe! Nu introducerea costumului de C. Lung sau de Banat, ci întoarcerea la vechea lor catrință bătută în răzhoiu cu roșu și cu negru.

E lucru de căpetenie să trăim în totul vieța noastră românească, să ne ținem de datinile pe cari nu le-am cumpărat, nu le vindem și nu le părăsim; căci valoarea lor, din toate punctele de vedere, e departe de-a se putea prețui.

VALERIA MARCHIS

inv. Feleac — Cluj

EMANCIPAREA ȘCOALEI PRIMARE DE SUB TEROAREA BUGETULUI OFICIAL AL STATULUI

Roadele cooperativelor școlare

Aș vrea să ghicesc semnificația cuvintelor lui Goethe, rostite când și-a dat obștescul sfârșit: „Mer Licht“... Mai multă lumină, a fost ultima grijă a titanului dela Weimar. Ce fel de lumină cerea? Nu cumva era teroizat de eternitatea întunericului, în care avea să-și scoboare în curând trupul său fizic?

Nu cumva în acel moment, pe patul săvârșirii lui, era un moment de umbră? Nu!

Mai multă lumină!...

A fost testamentul omului care a luminat atâtea generații, ca un soare, înfreg pământul.

Spiritul lui a anticipat atunci realitățile de astăzi.

A fost chemarea înțelegerii unei necesități umane, care avea să sufere din cauza minciunei și a întunericului.

Mai multă lumină, înseamnă mai mult „adevăr“.

Goethe a fost profetul unui imperativ categoric, în slujba căruia acționează școala lumii.

Grija lui pentru „adevăr“ a fost atât de puternică, încât și în ceasul ultim, a ținut s'o transmită generațiilor viitoare cu neliniștea cu care *Faust* își caută fericirea.

Această semnificație eroică a spiritualității oamenilor preocupați de rosturile mediului, o găsim și la noi.

Spiru Haret, Simion Mehedinți, Ion Simionescu, Ion Petrovici, Petre Negulescu și Dr. Const. Angelescu, au fost luminați de racheta magică a profetului dela Weimar, și în toată acțiunea lor au căutat să imprime școalei naționale disciplina „adevărului“.

Adevărul este axa de existență a unei națiuni. El presupune curaj, demnitate și personalitate. Sunt trei atribute ale caracterului, ce nu se nasc odată cu omul, ci vin de departe, din lumea spiritelor, cu ajutorul educației și al instrucției.

Ultima fază a vieții noastre publice, a pus în evidență greutățile ce le întâmpină instituția școlară, în re-

cunoașterea drepturilor sale materiale.

La formarea bugetului general al Statului, școala a fost osândită la cele mai ucigătoare umilinte.

Toată lumea este de acord, că țara noastră este departe de a dispune de o școală primară perfectă, o școală creatoare, în slujba adevărului.

Actualul Ministru al Instrucției Publice, este cel mai fanatic susținător al școlii primare.

Adânc pătruns de realitățile mediului dela sate, unde analfabetismul face ravagii, unde boalele sociale seceră 85% din generațiile tinere; unde situația demografică este dezastruoasă, unde lupta economică suferă de defetism, tembelism și prostie, a trebuit să lupte ca un mare gladiator cu pârcălabul țării, pentru a nu rezeza din buget dreptul la viață al școlii.

Și dacă acest drept la viață nu a fost retezat cu desăvârșire, credeți că a fost lăsat întreg??

Nu!

Școala noastră primară de Stat, nu trăește o viață liberă și întregă.

Trăește sub teroarea materialistă și spiritualistă a bugetului oficial al Statului.

Așa cum îi ordonă interesele financiare ale politicianismului nostru.

Trăiește în minciună, în întuneric și în rușine.

Bugetul general al Statului, menține învățământul nostru public într-o stare de somnolență. Nimic din ceea ce ar putea să stimuleze creația didactică, nu recunoaște în construcția lui oficială.

În afară de strictul necesar, măsurat cu miligramul, bugetul Statului nu înțelege să recunoască nevoia națională a școlii.

Cu învățători tuberculizați de mizerie, cu edificii școlare insalubre și

în afară de noile cerințe ale pedagogiei și pedagogiei, cu un mediu rural permanentizat în mizeria lui socială, Statul nostru, națiunea noastră românească, nu se poate înfățișa în arena luptei civilizației contemporane, pentru lumină și adevăr.

Noi mai avem nevoie de încă 40 mii învățători. Mai avem nevoie de încă 20.000 școli primare prevăzute cu ateliere, băi, preventorii, clinici, terenuri de muncă, ferme model, biblioteci, săli de teatru, locuințe model pentru corpul didactic și internate pentru copiii săraci, precum și de o totală adaptare a tot ceea ce există, la noile condiții de viață ale timpurilor noastre.

Ar fi copilăros să credem că bugetul Statului va realiza vreodată măcar un început de asanare în acest sens.

În străinătate, școala poporului s'a perfecționat prin intervenția banului particular.

La noi învățământul este gratuit și obligatoriu. Ar putea foarte bine să fie obligatoriu, dar cu o taxă de 200—300 lei pe an.

Statul nostru politic, are însă multă nevoie de demagogie. Mai bine pune taxe și biruri pe un articol de consumație de prima necesitate, pentru a furniza gologani diverselor Skode scandaloase, decât să conturbe socotelile electorale prin taxe școlare.

Și, pentru că guvernele se duc, iar poporul rămâne mereu în tembelism și mizerie, avem datoria noi, învățătorii, să ne creiem școala de care avem nevoie.

Aceasta nu se poate, decât prin cooperarea școlară. Avem 1.500.000 de școlari cu frecvența regulată.

Introducându-se carnetele de operatori cu o cotizație pentru economie de 5 lei pe săptămână, realizăm un capital de 7.500.000 lei. În-

tr'un an realizăm un fond de 390 milioane lei.

Acest fond produce în anul următor 5%. (A se vedea articolul meu precedent din No. 9 din „Satul și Școala” 1934: „Intemeierea cooperativelor școlare”).

Se realizează un venit de 19500000 lei.

Așa dar, cooperativele de credit dispun din al doilea an, de un fond de investiție, în valoare de 19500000 lei. Acest fond se mărește în fiecare an cu 19.500.000 lei dublat de venitul capitalului deja investit.

Pe de altă parte, cooperativele de producție aduc la rândul lor venituri de minimum 10% netto.

Ceea ce înseamnă 39.000.000 lei pe an, înmulțit totdeauna cu lei 39.000.000 și dublat de celălalt venit al capitalului investit succesiv, în anii următori.

În 5 ani de zile, prin cooperativele școlare se ajunge la fericita situație, că se capitalizează un fond de 700.000.000 lei venituri și peste 2 miliarde lei capital.

Cu acești bani se pot începe lucrări în domeniul construcțiilor.

În zece ani, cooperativele școlare vor deveni cele mai puternice instituții economice din țară și vor dispune de venituri în sumă de lei 1.300.000.000.

Iar în 15 ani, cooperativele școlare vor putea trece pe seama lor, întreaga existență a școlii primare de Stat.

Vor putea să întrețină 40.000 școli moderne, așa cum am prevăzut.

Vor salariza peste 80.000 de învățători, cu un salariu demn și în așa fel alcătuit, încât învățătorul să rămână permanent la datoria lui sfântă. Atunci școala națională va fi o realitate vie. Nu va mai fi trambulina politică a nimănui. Școala primară va fi a țării și a poporului acestuia privat de atâtea lucruri sufletești și materiale, iar învățătorul va reprezenta o forță morală adevărată. Atunci școala primară națională nu va mai trăi în minciună, în întuneric și în rușine.

Va trăi în libertate și în adevăr.

Dar pentru aceasta trebuie să înțeleagă și alții semnificația profetizării lui Goethe.

Ceea ce spunem noi, sunt numai proiecte și lupte de idei, ce nu curg pe valea utopiilor.

Găsim asemenea realități în Anglia, în Italia, în Franța și Germania, dar mai ales în America. Nouă ne trebuie omul care să nu mai caute în școală, un mijloc de existență politică, ci un scop etic, național.

Când acest om va exista în lumea conducătorilor noștri, școlile primare vor lua calea preconizată de mine.

Este calea adevărului și calea regenerării noastre naționale.

JANA POPEA

Învățătoare — București

C R O N I C Ă

Trei ani. — Incheiem cu acest număr al treilea an de existență. Cum ne-am împlinit în acest timp datorită cititorii o pot constata din cele trei colecții compacte ale revistei.

Am pornit la drum îndemnați de gândul ca și capitala Ardealului să-și aibă revista ei, care să ajute la îndrumarea pedagogică și culturală a învățătorilor din această provincie.

În cei trei ani me-am condus după programul fixat în primul număr al revistei. Cititorii me-au mai îmbogățit cărările pe care le-am străbătut în acest timp. Am ținut însă totdeauna să legăm scrisul nostru de actualitate, ceea ce a dat revistei noastre o pronunțată notă de viu-ciune. Nenumăratele scrisori primite, ne întăresc convingerea că am parcurs o cale bună, pe care vom merge și de aici înainte.

Mulțumim tuturor colaboratorilor vechi și noi pentru sprijinul ce me-au dat. Asemenea mulțumim călduros cititorilor pentru sprijinul lor moral și material.

Le promitem tuturor că și de aici înainte vom aduce revistei îmbunătățiri tehnice și redacționale.

Urmărim un singur scop: să dăm cea mai bună revistă învățătorilor.

Succesul nostru depinde numai de sprijinul pe care îi rugăm să ni-l dea, căci noi urmărim înălțarea lor morală, independența de cugetare și așezarea lor în organismul statului, la locul meritat prin măsura pe care o împlinesc.

Vrem totul pentru ei și școală, nimic pentru noi.

Către abonații noștri. — Rugăm pe cei în restanță cu abonamentul să grăbească să ni-l trimită. Unii au primit din partea Adm. revistei înștiințări de plată și totuși n-au achitat abonamentul. Nu credem că aceștia doresc să primească gratuit revista și s'o plătească alții. N'ar fi moral, nici frumos!

Numărul acesta e mai bogat cu 16 pg., decât cel obișnuit.

Poșta ne cere să aparem în 12 numere anual, ca să beneficiem de tarif redus. Revista noastră, ca și celelalte reviste de cultură, nu poate apărea în lunile de vară. Conducătorii revistelor de cultură au și ei dreptul la odihnă.

Pentru a evita orice neplăceri cu poșta am sporit paginile și am dat acestui caiet Nrul 10—12.

Cu 1 Septembrie a. c. începem anul IV al revistei. — Rugăm pe vechii abonați să câștige în timpul vacanței de vară noi cititori pentru revista noastră.

Celor cari ne vor împlini această rugăminte le vom trimite gratuit din publicațiile revistei noastre.

*

Congresul învățătoarelor dela școlarele de copii mici. — La începutul lunii Septembrie se va deschide în orașul nostru al doilea congres al învățătoarelor dela școlarele de copii mici din țara noastră. Acest congres va fi o frumoasă manifestare a colegelor învățătoare dela aceste școli, cari au o înaltă menire în cadrul învățământului popular. Rugăm pe învățătoarele dela școlile de copii mici să participe în număr cât mai mare. Este aceasta și în interesul lor.

*

Concursul nostru. — În timpul vacanței de vară, având mai mult răgaz, vom citi lucrările intrate pentru concursul de cuvântări școlare, organizat de revista noastră. Rezultatul îl vom publica în Nrul de pe Septembrie al revistei. Cei premiați vor fi înștiințați mai înainte în scris.

*

Transferările și numirile în învățământul primar. — În zilele acestea Parlamentul va dezbate modificările ce se vor aduce legii învățământului primar. După promulgarea acestei legi modificăcate se vor face transferările. Posturile rămase libere după transferare se vor publica în Monitorul Oficial, care va sta la vedere o lună de zile, cum prevede le-

gea. După acest timp se vor face numirile în ordinea vechimii seriilor. Prin Mănușitor se va arăta cari serii vor ajunge la numire.

După numirea titularilor vor urma lucrările de detașare în învățământ și numirea ca suplinitori a acelor cari n'au putut fi numiți titulari.

Di Mareșal Averescu. Studențimea bucureșteană a sărbătorit pe *di Mareșal Averescu* cu prilejul împlinirii a 75 ani de viață. Sărbătoritului i s'a înmănat, cu acest prilej, un album, conținând semnatuurile a zece mii de studenți

Întreaga națiune s'a asociat la acest omagiu, în semn de recunoștință și admirație față de *di Mareșal Averescu* care, ca general, a dus oștile țării la biruință, iar ca om politic, a stat în slujba țării cu pricepere și cu devotament.

Di Mareșal Averescu a mulțumit studenților printr'o cuvântare în care a spus că vede în gestul lor „*legătura binefăcătoare ce trebuie să existe între prezent și trecut, pentru a se așterne, pe tărâm sănătos, calea viitorului*”. Cum întreaga cuvântare a dlui *Mareșal Averescu* a avut o înaltă semnificație de etică cetățenească, reproducem un fragment caracteristic:

„*Fără avere, fără relațiuni familiare cu influență, fără un nume cunoscut în cercuri largi, cu un simț al demnității aproape hipertrofiat, am putut străbate cariera militară dela un cap la altul, suind treaptă cu treaptă întreaga scară ierarhică.*

Secretul acestei ascensiuni?

Foarte simplu: muncă încordată și fără întrerupere în tot lungul acelei cariere, sub imboldul exclusiv al sentimentului datoriei.

Ar fi o greșeală dacă s'ar crede că cel care muncește serios nu este răsplătit și cu atât mai puțin că poate fi oprit în drumul ascensional ce i se cuvine.

Am văzut și ca elev și ca profesor și ca membru în diferite comisii examinatoare,

ca unele elemente, de o calitate îndoielnică, să treacă uneori înainte, mulțumită unei indulgențe cu totul ne la locul ei; nu am văzut nici un caz în care adevăratul merit să fi fost oprit în calea sa.

Biblioteca pentru toți. — S'au împlinit 40 de ani dela apariția acestei publicații periodice.

Di V. Demetrius, directorul bibliotecii, a cerut scriitorilor noștri să-și spună părerea despre această bibliotecă. În noul catalog al bibl. sunt tipărite aceste păreri, foarte elogioase pentru conducătorii bibliotecii pentru toți. Reținem părerea dlui *T. Mușatescu*:

„1340 de cărțuții galbene, modeste și ieftine; 1340 de cărțuții în care s'a tipărit — cu o înțeleaptă alegere — tot ce a avut mai de preț, până azi, literatura, arta și filosofia lumii întregi; 1340 de cărțuții în care cititorul, de toate vârstele, își poate găsi hrana minții și a sufletului.

Aceasta e „*Biblioteca pentru toți*”: și existența ei constituie o faptă culturală care — dincolo de toate elogiile — vorbește prin ea însăși.

Să se illustreze sau nu cărțile. — Este o anchetă pe care o face *Roland Alix* în „*Buletin du Livre français*”. *René Lalou*, întrebat printre alții, răspunde:

„În general, pentru o carte mijlocie, declară *d. Lalou*, (roman, povestire, poem), eu nu pot fi partizan al ilustrațiilor, pentru că prezintă inconveniente ce pot fi periculoase cărții însăși.

De îndată ce un text are o valoare profundă, ilustrația îl limitează. Nici o carte profundă nu e ilustrabilă.

Totuși, spune anchetatorul, *d. René Lalou* admite bucuros ca un carton de imagini — pe care ai avea libertatea să-ți privești sau nu — să fie alăturat textului.

Iată o idee pe cât de fericită și practică, pe atât de originală.

CĂRȚI — REVISTE

D. D. ROȘCA: *Existența tragică*. Editura Fundației „Regele Carol II”.

Biblioteca de filosofie românească și-a îmbogățit de curând modestul său patrimoniu prin prețioasa lucrare a dlui Profesor Universitar D. D. Roșca, lucrarea pe care vom încerca s'o prezentăm marelui public, iubitor de gândire filosofică, sub aspectele cu care me-a cucerit sufletește și ne-a atașat indiscutabil concluziilor ce se cristalizează în forma cea mai ideală.

De obicei, când se judecă o lucrare, se are în vedere conținutul ei, materialul pe care-l îmbracă într'o formă mai mult sau mai puțin plastică. E de sigur și această metodă destul de bună. Sunt însă unele lucrări asupra cărora nu se poate spune totul și nici cel mai esențial lucru, dacă ne referim la metoda de mai sus. Din categoria acestora — extrem de puține la număr — face parte „Existența tragică”.

Spre a prinde sensul acestor lucrări, a problemelor pe care le aruncă, a călilor multiple pe care poartă gândirea și simțirea cuiva, întărind-o mai mult și dându-i o prospețime pe care numai momentele muzicale pot s'o aducă, e nevoie să ne referim nu la conținutul lor, ci mai mult la starea pe care o creează, la atitudinea generală pe care o sugerează — dacă au reușit să facă aceasta.

Privită sub acest aspect — și acesta e cel veritabil în cazul „Existenței tragice” — lucrarea Dlui Prof. D. D. Roșca ne apare de o reală valoare. Problemele pe care le deschide, sunt tot atât de multe ca și cele pe care le tratează sau le aruncă în treacăt. De aceea, starea pe care o procură citirea atentă a acestei lucrări, are ceva din specificul unei opere muzicale de înaltă valoare. Trăirile care se găsesc încrustate în această carte, își fac loc dincolo de scoarțele ei și te fac să comunici direct cu ele, să

ți le însușești, să te recunoști cumva în ele. E foarte interesant acest proces de recunoaștere. De multe ori, urmărești rândurile „Existenței tragice” ca și când ți s'ar potrivea întocmai, deși sunt la înălțimea unui spirit critic indiscutabil. Aceasta, din cauză că lucrarea dlui Prof. D. D. Roșca are ca suport ultim *trăirea*. Cele cuprinse în „Existența tragică” fac parte integrantă din ființa spirituală a autorului. Ele nu sunt scrise ca o lucrare care poate să treacă la un moment dat prin conștiința cuiva, pentru ca apoi să dispară, ci, dimpotrivă, sunt isvorite dintr'o convînegre intimă a autorului, verificabilă în diferite domenii.

Putem spune că elaborarea acestei lucrări are la bază o intensă trăire metafizică, care s'ar putea numi autentică, prin faptul că îmbracă o haină pe care n'a cunoscut-o până acum istoria inteligenței omenești.

Ideea centrală care se poate urmări ca un fir roșu de-a-lungul acestei lucrări e, exprimată pe scurt, următoarea: *putem gândi într'un mod logic contradicția*. E deci vorba, pe un anumit plan, de o *logicizare a contradicției*. Putem gândi cu alte cuvinte binele și răul, frumosul și urâtul, adevărul și neadevărul și așa mai departe. Toate acestea într'o realitate pe care o construim noi oamenii, ființe ciudate, cărora le-a încolțit în minte gândul de a înțelege universul și de a-l explica, dar care la un moment dat ar putea să se debaraseze de acest gând. Căci, nimic nu ne permite să tragem concluzia că, dacă am ajuns la civilizația pe care o cunoaștem și la cultura pe care o asimilăm, nu s'ar putea ca odată să dispară această cultură și civilizație și ca „homo sapiens” de acum să ajungă acel „homo faber”... În baza acestor constatări, putem spune tot atât de bine că existența are sens, ca și opusul, că existența nu are sens. Ea are sens, dacă trebuie să ne închinăm

valorilor spirituale și n'are, dacă aceste sunt ușor dispensabile.

Astfel ne apar lucrurile, dacă adoptăm un punct de vedere metafizic. Atitudinea pe care o luăm deci în fața realității spre a vedea astfel lucrurile, spre a le vedea adică așa cum ele sunt în realitate, e cea metafizică. Ea ne arată că relativismul este punctul ultim la care trebuie să ajungem în investigațiile noastre. Dacă e așa, dacă trăim într'un univers a cărui cunoaștere ne este relativă, atunci existența noastră devine tragică. E un rău acest tragism? Dimpotrivă. El creează valori și se concretizează în toate vibrațiile intelectuale ale omenirii, care ne sunt cunoscute. Acest tragism are favorabile urmări ideologice și morale. Tragismul se manifestă la orice ființă superioară numită om, printr'un penibil sentiment de inferioritate. Umplerea și contrabalansarea acestuia, duce la creațiile cele mai de seamă. De aceea, tragismul pe care-l constată Dl. D. D. Roșca, are în el ceva eroic. Cu cât cineva e stăpânit mai mult de acest sentiment al tragicului, cu atât e mai creator și cu atât existența pentru el e mai cu sens.

Analiza atitudinii metafizice e unul dintre meritele de seamă ale „Existenței tragice”. Cu aceasta, Dl. Prof. D. D. Roșca și-a formulat concepția filosofică a Domniei-sale într'o poziție indestructibilă. Dorința noastră este ca D-sa să dăruiască culturii românești cât mai multe momente și monumente de gândire și mai ales de sensibilitate filosofică, ca „Existența tragică”.

Constantin D. Munteanu

Dr. GHEORGHE DRAGOȘ, *Cooperatiia în Ardeal, istoric, situația actuală, perspective. București, Editura Oficiului național al cooperatiiei, 1933, pag. 196.*

În țara noastră și mai cu seamă în provinciile noui, ideea și fapta cooperatistă sunt prea puțin cunoscute și deci încă prea puțin prețuite. Din această cauză orice contribuție serioasă la expli-

careea fenomenului cooperatist trebuie salutăată cu sinceritate și chiar cu entuziasm. Cartea dlui profesor Dragoș merită să fie întâmpinată cu aprecieri elogiocase pentru că în ea găsim cea mai completă înfățișare a străduințelor cooperatiste ardelenesti, făcută cu o remarcabilă claritate.

D-sa a cercetat direct și personal arhiva instituțiilor cari s'au preocupat de această problemă, examinând și publicațiunile timpului, în cari s'au desbătut problemele vieții economice românești din Ardeal.

În partea introductivă autorul încearcă o situare a cooperatiiei în cadrul mare al doctrinelor economice contemporane, înfățișând mai multe definițiuni ale cooperatiiei cari prin varietatea lor nedovedesc, odată mai mult, neputința de a cuprinde într'o frază un sistem întreg de gândire și de acțiune.

Apoi, descrie pe larg istoricul mișcării cooperatiiei românești din Ardeal. Autorul deosebește trei faze mai de seamă și anume: întemeierea cooperativelor românești sistem Schulze-Delitzsch, la început de către Văsarion Roman la Rășinari-Sibiu (1867), deci înainte de întemeierea primei bănci românești, societate pe acțiuni „Albina” (1872). Roman trece la conducerea „Albinei”, angajând în sfera de influență a acesteia cooperativele firave, cari au fost în 7 ani absorbite. Inițiative izolate duc la întemeierea câtorva cooperative, printre cari cele mai de seamă au fost „Aurora” din Năsăud și „Casa de păstrare” din Săliște. Lipsind spiritul cooperativ, unitățile acestei epoci n'au putut dura, cedând pasul societăților bancare pe acțiuni în crearea și dezvoltarea cărora se angajaseră cele mai de seamă energii și competențe ardelenesti.

„Reuniunile de agricultură” intra din 1893 în lupta cooperatistă, creind societăți după sistemul Raiffeisen, pătrunse de spirit cooperativ și dintre cari nici una nu s'a transformat în societate pe acțiuni. În epoca a treia activează „As-

tra" din Sibiu, stimulată și de dărnicia marelui român Vasile Stroescu, care îi pune la îndemână în acest scop, în 1911, 50.000 coroane. Fruntașii români dela Sibiu nu au prea înțeles înalta semnificație socială națională și morală a acțiunii cooperatiste și atitudinea lor față de începuturile mișcării a fost cel puțin curioasă.

La sfârșitul anului 1913 erau în Ardeal 108 cooperative de credit românești și încă câteva de alt gen.

Autorul studiază apoi mișcarea cooperativă de credit a Sașilor, examinând structura sistemului Raiffeisen, ritmul dezvoltării cooperatției săsești, mijloacele financiare, politica de dobânzi, etc. Cooperatția de consum săsească nu a dat rezultate prea satisfăcătoare.

Di Dragoș cercetează cooperatția de credit și de consum maghiară dinainte și de după războiu și activitatea Centralilor lor dela Budapesta, Cluj și Aiud. Schimbarea regimului politic a rupt legătura strânsă a cooperatției maghiare ardeleni cu Budapesta, cu urmări defavorabile pentru mișcarea din Ardeal. Cooperatția ungurească tânjește dela marele războiu încoace.

Înfățișarea celor trei mari ramuri ale cooperatției din Ardeal autorul o încheie cu o expunere comparativă, arătându-ne rezultatele eforturilor cooperative românești, săsești și ungurești la 31—XII—1929.

O dare de seamă atât de sumară ca cea de față nu înfățișează decât cu totul incomplet bogata documentare și argumentare cuprinse în cele 196 de pagini ale lucrării dlui Dragoș. Găsim aci toate fazele ostentelilor cooperatiste ardelenesti, cu rezultatele, avânturile și insuficiențele lor, conflictul de opinii în orientarea economică și socială a fruntașilor ardeleni, cifre scrupulos strânse și prezentate.

Astăzi, răvășiți de indoieli, neîncredere și buimăceală, aflăm în cartea dlui Dragoș avântul, încrederea și precizia pe cari numai gândirea și fapta

cooperatistă ni le pot da. În Ardeal cooperatția încă n'a realizat mult. Dar ea are de sărbătut o cale lungă și glorioasă spre binele social, economic și moral al mulțimilor românești dela sate și orașe. Cooperatția este cea mai bună formulă pentru organizarea și civilizarea satelor românești și pentru scoaterea din anarhie a comerțului, meseriilor și a muncitorimii din industrie și ateliere. Prin scrisul său profesorul Dragoș a făcut operă de animator și de limpezitor de durmuri cooperatiste. Cetițiți cartea și veți avea o nouă perspectivă asupra cooperatției în general și asupra cooperatției ardeleni în special și, poate, veți începe să prețuiți mai mult răvna nobilă care însufletește pe cooperatori. Și cu mistria cooperatției în mână multe și temeinice lucruri se pot face pe seama neamului nostru.

Victor Jinga

MAMINA de Al. Lascarov-Moldovanu.
Editura „Cugetarea“, București.

După alte pagini frumoase, din volumele anterioare, după „Viețile Sfântilor“, Di Al. Lascarov-Moldovanu, face un dar prețios, ca de frate bun, cu această minunată și creșinească carte, care îi va face — pe toți care vor citi-o, mai buni, mai dornici de o viață senină.

Am resimțit tot ce poate răscoli în suflet, o lectură plăcută și sănătoasă. E povestea unei vieți simple, curate, scurgându-se liniștită, la țară, cu fiorii tinereții dornice de iubire, cu satisfacția datoriei împlinite, către familie, către Țară, către Dumnezeu.

Simțim cu Irineuca că... „e atâta tinerețe în aer“... „simțim duhul câmpiei vrăjite, ce respiră pace și taină, în simfonia anotimpurilor, luminei și nopții, după țărnia și iuteala arcușului vântului... toate aceste mărețe simfonii dând grandioasa cântare a câmpiei, în armonia care e desăvârșită, pentru că la pupitru stă chiar bunul Dumnezeu“...

Se scriu și se traduc atâtea cărți, desfi

se zice că se citește tot mai puțin în aceste vremuri în care toți sunt pasionați după viteză, radio, cinema și sport!

Puține pot influența însă în bine, sufletul cititorilor, tineri — mai ales — dar și mai în vârstă, ca această carte, căreia îi doresc să pătrundă în toate școlile și în mâinile cât mai multora.

Dr. O. Olariu

ANUARUL Liceului Principele Nicolae din Sighișoara, pe anii 1929/30—1932/33, de H. Teculescu, director. 430 pagini.

Anuarele școlare sunt publicațiuni care închid în paginile lor viața școlilor sub cele două aspecte: mișcarea elevilor și a personalului didactic și activitatea spirituală, desfășurată între zidurile școlii și sub auspiciile școlii. La noi numai școlile secundare și cele superioare obișnuiesc să scoată anuare. Cele mai adeseori ele au un caracter administrativ, situația elevilor și a profesorilor, fapt care limitează valoarea lor la o simplă matricolă școlară. Prea puțini directori au înțeles că anuarul școlar trebuie să înfățișeze și altceva: truda profesorilor și a elevilor în domeniul științei și al artelor.

În această privință pot servi ca model anuarul Șc. Normale din Năsăud (Sandu Manoliu) — al Șc. Normale din Botoșani (Tiberiu Crudu) și cele trei ale Liceului din Sighișoara, acestea scoase de d. Horia Teculescu.

De o înfățișare tehnică superioară și cu un cuprins extrem de bogat și variat, anuarul din urmă al Liceului din Sighișoara se prezintă sub aspectul unui impozant volum, a cărei lectură are calitatea de a fi nu numai instructivă, ci și reconfortantă. Ea e menită să arunce o lumină nouă asupra vieții profesorilor secundari din provincie, abandonăți în ultimii ani desconsiderației unei lumi grăbită să judece pe profesori numai după acei improvizăți dascăli ai școlilor secundare, triste creațiuni ale democrației post belice.

Remarcăm în acest volum studiile: E-

ducația estetică (H. Teculescu), Probleme economice (Al. Botta), Aurel Vlaicu (P. P. Amărășteanu), Din istoricul educației fizice (Gh. Babeș), Sicriul lui Depot Vodă (H. Teculescu), Români în opera lui M. Jokai (E. Adorjan), Procesul Memorandului (Fl. Prodan), Cercetări geologice în jud. T. Mare (Z. Török) și mai ales *Oameni și locuri din Târnava Mare de Horia Teculescu.*

Câteva scrisori ale dlor: N. Iorga, O. Goga, M. Sadoveanu, I. Bianu, etc., arată de cât preț este activitatea Liceului Pr. Nicolae din Sighișoara și a însuflețitului său director, d. H. Teculescu.

(D. G.)

ION BREAZU: Viața literară românească în Ardealul de după Unire. Tip. Minerva, Cluj. Prețul 20 lei.

În cele 24 pagini ale acestei broșuri dl Ion Breazu ne înfățișează cu talent și multă pricepere viața literară a Ardealului, care trebuie să fie cunoscută și de luminătorii satelor. C. I.

PROF. Dr. G. MARINESCU: Viața, sufletul și opera lui E. Roux. (Bibl. Cunoștințe Folositoare, Seria A. Nr. 53). Edit. Cartea Românească, București. Prețul lei 8.

Un savant român descrie în această broșură viața unui binefăcător al omenirii, căci profesorul Roux a fost, alături de Pasteur, un descoperitor al mijloacelor de-a combate o multime de boale cari măcinau viața oamenilor.

Lui Roux se datorește descoperirea serului antidifteric, cu ajutorul căruia s'a putut salva viața a milioane de copii. C. I.

GENERALUL RADU R. ROSETTI: Gheorghe I. Donici (Bibl. Cunoștințe Folositoare, seria C. Nr. 82). Edit. Cartea Românească, București, prețul 8 lei.

Un general învățat povestește viața boierului moldovean Donici, care în războiul pentru întregirea neamului a săvârșit fapte de erou. Povestea acestei vieți va trezi în sufletul tinerimii sentimente frumoase. C. I.



Tabla de materie.

A r t i c o l e

| | |
|---|-----------------------------|
| <i>Dr. C. Angelescu</i> : Problemele culturii românești — — — — — | 67 |
| <i>Dr. Od. Apostol</i> : Paralizia infantilă — — — — — | 34 |
| <i>Dr. Od. Apostol</i> : Psihanaliza lui Freud — — — — — | 176 |
| ✧ <i>Vasile Băncilă</i> : Literatură și puritate — — — — — | 319 |
| <i>Ion Berinde</i> : Biblioteca populară — — — — — | 255 |
| <i>Francesco Bettini</i> : <i>Montesca</i> (trad. de Yvonne Rossignon) — — — | 276, 330 |
| <i>Dimitrie Boariu</i> : O inspecție cu adevărat pedagogică — — — — — | 198 |
| <i>Dr. Orest Bucevschi</i> : Sectele religioase — — — — — | 140 |
| <i>Ioan Chelcea</i> : Literatura monografică a satelor noastre — — — | 41, 84, 128, 263 |
| <i>V. Christu</i> : Limba de predare în școlile românești de peste hotare — — | 291 |
| <i>V. Christu</i> : Problema învățământului românesc în Jugoslavia — — — | 189 |
| <i>Dr. Grigorie Comșa</i> : O carte despre Iuliu Vuia — — — — — | 65 |
| <i>G. Bogdan-Duică</i> : Un liceu universal — — — — — | 273, 305 |
| <i>I. Dragomir</i> : Asigurarea unei frecvențe școlare bune — — — — — | 31 |
| <i>V. Demetrius</i> : Povestea Bibliotecii pentru toți — — — — — | 257 |
| <i>R. Dottrens</i> : Aprecierea muncii inspectorilor de către învățători — — | 240 |
| <i>P. Mattei-Gentili</i> : Don Bosco, Sfântul Italiei — — — — — | 221 |
| <i>D. Goga</i> : Un mare luptător național: Prof. Onisifor Ghibu — — — — — | 7 ✓ |
| <i>D. Goga</i> : Consolidarea Unirii Principatelor prin țărani — — — — — | 97 |
| <i>D. Goga</i> : Laicizarea învățământului francez — — — — — | 229 |
| <i>Ana C. Iencica</i> : Lecții practice la clasa I. — — — — — | 33 |
| <i>Ana C. Iencica</i> : Lecție de aritmetică — — — — — | 79 |
| <i>Ana C. Iencica</i> : Lecție de geometrie cl. IV. — — — — — | 145 |
| <i>Ana C. Iencica</i> : Lecții de aritmetică cl. IV. — — — — — | 254 |
| <i>Constantin Iencica</i> : Un mare organizator: Prof. Onisifor Ghibu — — — | 9 |
| <i>Const. Iencica</i> : Două politici școlare — — — — — | 161 |
| <i>Victor Lazăr</i> : Sezătorile femeiești la țară — — — — — | 138 |
| <i>Victor Lazăr</i> : Cum lucrează Americanii — — — — — | 336 |
| <i>Victor Lazăr</i> : Muzeul Local — — — — — | 296 |
| <i>Victor Lazăr</i> : Sentimentul inferiorității la copil — — — — — | 27 |
| <i>D. Lăpdat</i> : Profesorul Onisifor Ghibu — — — — — | 5 |
| <i>Dr. I. Lupaș</i> : Onisifor Ghibu — — — — — | 1 ✓ |
| <i>Valeria Marchiș</i> : Feleaucul (schiță monografică) — — — — — | 82, 143, 195, 237, 298, 338 |
| <i>Nicolae Nistor</i> : Recrutarea personalului de control — — — — — | 13 |
| <i>A. Pampu-Oscar Jianu</i> : Ce am văzut la școlile din Viena — — — — — | 29 ✓ |
| <u><i>Daniil Popescu</i></u> : Metoda ideo-vizuală — — — — — | 132 |
| <i>Jana Popea</i> : Intemeierea Cooperativelor școlare — — — — — | 293 |
| <i>Jana Popea</i> : Educația cooperatistă — — — — — | 192 |
| <i>Jana Popea</i> : Roadele cooperativelor școlare — — — — — | 342 |

| | | |
|--|-----------|---------------|
| <i>Grigore Popa</i> : Aspectele inteligenței | — — — — — | 288 |
| <i>Grigore Popa</i> : Problema inteligenței | — — — — — | 211 |
| <i>G. Lombardo-Radice</i> : Școlarii Aicei Franchetti (trad. de Al. David) 48, 89, | 150 | |
| <i>Lombardo-Radice</i> : Învățătorul explorator (trad. de Al. David) | — — — | 23 |
| <i>Dr. Alexandru Roșca</i> : Mărturia copiilor | — — — — — | 163 |
| <i>Dr. Alexandru Roșca</i> : Copilul unic | — — — — — | 70 |
| <i>Dr. Alexandru Roșca</i> : Criminalii minori | — — — — — | 309 |
| <i>G. Stan</i> : Părerii asupra învățământului primar, | — — — — — | 111, 184, 233 |
| <i>Florian Stănică</i> : Copiii ambițioși | — — — — — | 148 |
| <i>C. Sporea</i> : Indrumări pentru o lecție la abecedar | — — — — — | 137 |
| <i>Henri H. Stahl</i> : Școala, cultura și mediul social | — — — — — | 243 |
| <i>Henri H. Stahl</i> : Falsa cultură la sate | — — — — — | 281 |
| <i>Henri H. Stahl</i> : Adevărata cultură sătească | — — — — — | 284 |
| <i>Henri H. Stahl</i> : Cea dintâi nevoie: sănătatea | — — — — — | 333 |
| <i>Dr. Dimătrie Todoran</i> : Date pentru psihologia învățătorului | — — — — — | 19 |
| <i>Dr. Dimătrie Todoranu</i> : O concepție americană despre caracter | — — — — — | 72 |
| <i>Dr. Dimătrie Todoranu</i> : Bazele psihologiei caracterului | — — — — — | 104 |
| <i>Dr. Dimătrie Todoranu</i> : Natura și structura caracterului | — — — — — | 167, 224, 314 |
| <i>Horia Teculescu</i> : Impresii și sugestii dela exam. de definitivat | — — — — — | 209 |
| * * * <i>Lucrările dlui Prof. Onisifor Ghibu</i> | — — — — — | 17 |

Pagina Literară :

| | | |
|---|-----------|-----|
| <i>Teofil Bugnariu</i> : Selma Lagerlöf, scriitoarea fără vârstă | — — — — — | 88 |
| <i>Eugenia Mureșan</i> : Ionel și cele trei capre, (trad. din l. engleză) | — — — — — | 37 |
| „ „ Povestea unui uriaș (trad. din l. engleză) | — — — — — | 33 |
| „ „ Isprăvile lui Ionică cel sucit (trad. din l. engleză) | — — — — — | 155 |
| „ „ Fără îndoială, (trad. din l. engleză) | — — — — — | 201 |
| „ „ Intâmplările unei gămușe roșii (trad. din l. engleză) | — — — — — | 262 |
| <i>Dr. D. Olariu</i> : Mărțișoare și amulete, | — — — — — | 200 |

Pagina Administrativă și Juridică

Constantin Iencica: Primus Inter pares (pagina 46); Transferarea învățătorilor; Caracterul Comisiilor Regionale de judecată (pag. 47); Comisiunile de judecată; Aplicarea principiului Beranger (pag. 153).

Cronica, Cărți, Reviste

În fiecare număr s'a publicat o bogată cronică de informație pedagogică, dări de seamă despre cărțile cari pot interesa pe învățători.

Recenziile au fost semnate de Dnii: C. Iencica, D. Goga, D. Todoranu, Dr. Od. Apostol, D. Vinulescu, C. Munteanu.

